

gor är *inte* ett utflöde av de förmodade partiståndpunkterna i respektive fråga. De struktureras bara efter samma kriterier som de förmodade partiståndpunkterna. Saken kan litet tillspetsat uttryckas så att väljarna formulerar sina åsikter under intryck av ett slags *låtsasparter*, vars ståndpunkter stämmer med gängse stereotyper.

Den för de båda huvudmodellerna minsta gemensamma nämnaren heter således 'vänster/höger'. Det är den konfliktdimension, som bestämmer partivalet och strukturerar de politiska opinionerna. Den förleder åtskilliga väljare att tro att avstånden mellan partierna är större än vad de egentligen är; och den hjälper riksdagsledamöterna att orientera sig bland och anpassa sig till väljaropinionerna på ett sådant sätt att de framstår som genuint responsiva i alla frågor utom de utrikespolitiska.

Varför och med vilka konsekvenser undandrar sig däremot vår bedömning. De informationskanaler, som riksdagsmännen använder sig av, ger tydligen en mera tillförlitlig bild av stämningarna i landet än vi antog. Vilken kanal – partiet, organisationerna, statsförvaltningen etc. – som ger den bäsa återkopplingen till väljarna, låter sig däremot inte säga. Och vad det i praktiken betyder för demokratin att riksdagen representerar folket och också antas representera folket, men på felaktiga premisser, är, om möjligt, ännu svårare att säga. Det förefaller emellertid i det långa loppet vara bäddat för en vidgad förtroendeklyfta mellan väljare och valda, och då särskilt på den utrikespolitiska arenan.

Sådan är alltså situationen i Sverige, och det kan avslutningsvis vara på sin plats med några reflektioner kring slutsatsernas räckvidd. Utrikespolitisk konsensus är i Finland inget okänt fenomen. Den är förmodligen rentav mera utbredd här än där. Hypotesen är alltså att utrikessektorn i Finland ur representationshänseende är mindre problematisk än motsvarande sektor i Sverige. Vänster/höger-dimensionen har i Finland aldrig varit lika dominerande som i Sverige, där konkurrens i stort sett saknas från andra konfliktdimensioner såsom etnicitet, centrum/periferi m m. Det är emellertid hela tiden fråga om gradskillnader, och hypotesen eller grundtipset är således att det även i Finland finns skäl att varna för en ökad förtroendeklyfta mellan väljare och valda i inrikespolitiskt hänseende.

Det är med dessa hypoteser som med alla andra. De förutsätter empirisk prövning, och representationsforskningen är i Finland ej mindre angelägen än i dess västra grannland.

Sten Berglund

### Utlåtanden av de särskilt utsedda ledamöterna av samhällsvetenskapliga fakultetens vid Stockholms universitet tjänsteförslagsnämnd för tillsättning av professur (L 24–26) i statsvetenskap, särskilt planering och förvaltning

Som sakkunnig vid tillsättning av professuren i statsvetenskap, särskilt planering och förvaltning, vill jag avge följande utlåtande:

Såvitt jag kan se erbjuder formuleringen av tjänsten inte några problem. Vad som fordras är kompetens i statsvetenskap enligt föreliggande befordringsgrunder. Det förefaller självklart att en betydande del av den kompetensgivande verksamheten ska ligga inom området förvaltning och planering.

Om de tre sökande – Göran Djupsund, Daniel Tarschys och Björn Wittrock – vill jag anföra följande:

Göran Djupsund avlade pol kand-examen 1975, pol lic-examen 1976 och pol dr-examen 1981 vid Åbo Akademi. Han utnämndes 1982 till docent i statskunskap med offentlig förvaltning vid Åbo Akademi.

Djupsund har haft en relativt omfattande tjänstgöring vid Åbo Akademi som forskare och lärare. Bl. a. har han inemot två år fungerat som tf. biträdande professor och tf. professor. Han förordnades 1981 som överassistent i statskunskap.

De arton arbeten som Djupsund insänt till bedömning kan fördelas på tre olika områden: kommunalforskning, partiforskning och fascismforskning. Ämnesmässigt är denna produktion till viktiga delar inom den sökta professurens område.

Sina första vetenskapliga insatser gjorde Djupsund inom ramen för kommunforskningsprojektet i Åbo. Hans första arbete, som skrevs tillsammans med Helander och Ståhlberg, är "Det kommunala indelningsproblemet i Finland", 1975, 101 s. Senare presenterar han själv en kortversion av denna undersökning: "Till frågan om kommunsammanslagningarnas konsekvenser", 1976, 29 s. Uppsatsen omfattar dels en genomgång av de finländska indelningarnas historia, dels en explorativ undersökning av kommunsammanslagningarnas effekter. Den sistnämnda har utformats som en jämförelse mellan matchande par av kommuner, där det ena består av kommuner som slagits samman och det andra av icke-sammanslagna kommuner. Resultatet av denna undersökning ger inte något klart mönster. Djupsund kommer senare att ta upp och utveckla metoden på ett nytt problem.

Hans första större arbete, licentiatavhandlingen "Planeringsaktiviteter och planform", 1976, 287 s., har också tillkommit inom kommunprojektet. Ambitionen är främst deskriptiv, nämligen att klarlägga förekomst av

och form hos kommunplanering i Finland. Författaren genomför uppgiften med stor grundlighet. Han visar samband mellan den kommunala planeringen och andra typer av planering, ger planerarnas bild av planering som rationellt beslutsfattande och undersöker samband mellan planförekomst och kommunegenskaper. Avslutningsvis tar han upp rationalitetsproblemet och nyare utvecklingsdrag inom kommunplaneringen i Finland.

Avhandlingen är en grundlig och välgjord redovisning av den finländska kommunplaneringen och vittnar väl om författarens kunskaper om och insikter i ämnet. Den är emellertid primärt deskriptiv och har begränsade teoretiska och metodologiska ambitioner.

Mera teoretiskt inriktad är "Jämförelsemetoder i samhällsplaneringen", 1976, 20 s., i vilken Djupsund diskuterar frågan om vilken beslutsuppfattning som ligger till grund för samhällsplaneringen. Han finner att det är rationalismen och söker visa vad som skulle följa om man istället använde inkrementella modeller. Som ett förarbete till doktorsavhandlingen kan man beteckna "Att värdera planering", 1978, 46 s. Djupsund söker här finna kriterier för hur planeringseffekter ska evalueras. Uppsatsen är uppslagsrik men abstrakt och generell. Det hade varit fördelaktigt om författaren i större utsträckning sökt sig till litteraturen om värdering av policyeffekter.

Det hittills klart viktigaste av Djupsunds vetenskapliga arbeten är doktorsavhandlingen "Illusioner om planering. En studie i kommunplaneringens konsekvenser", 1981, 170 s. Avhandlingen samlar upp mycket av hans tidigare kommunforskning när det gäller såväl teori och metod som material. Det ska omedelbart sägas att det är ett mycket ambitiöst arbete både i fråga om ansats och genomförande.

Författaren ställer frågan om kommunplaneringen har några effekter. Speciellt kommer han att intressera sig för effektiviteten. Han går mycket grundligt tillväga med analys av planeringsbegreppet, diskussion av värderingsdimensioner och värderingskriterier samt utformning av en analysapparat omfattande 14 värderingsdimensioner med sammanlagt 83 variabler. Han undersöker sedan utvecklingen över ett antal år i matchande par av kommuner av vilka den ena har haft planering och den andra inte.

Resultatet av den empiriska analysen ger vid handen att planering inte spelar någon roll för vad som sker i kommunerna. Djupsund försöker förklara vad detta beror på och han analyserar också på generell nivå planeringens dilemma.

Djupsund diskuterar sitt tillvägagångssätt i detalj och redovisar alla sina avvägningar. Ibland blir han kanske något omständlig – avhandlingen tenderar någon gång att bli lite tungt akademisk. Denna metodologiska med-

vetenhet är självfallet i sig mycket positiv: Djupsunds öppenhet och vilja att sätta problemen under debatt förtjänar allt beröm.

Den empiriska analysen innebär att Djupsund bl. a. granskar planeringsfilosofin och de konkreta planerna i kommunerna. Däremot undersöker han inte, såvitt jag kan se, de faktiska planeringsprocesserna. Han vet därför inte om de i realiteten genomförts i den anda, som den rationalistiska planeringsfilosofin föreskriver. En av hans förklaringar till att planeringen inte avtecknar sig i evalueringsvariablerna är just att det aldrig försiggått någon rationell planeringsprocess. Är detta korrekt är det knappast förvånande att resultatet blir som det blir: de faktiska processerna är tydligen lika i planerande och icke-planerande kommuner.

I uppsatsen "Har kommunplaneringen konsekvenser?", 1982, 23 s. sammanfattar författaren viktigare resultat från avhandlingen. Han använder också material från avhandlingen i "The Futile Quest for Local Control", 1982, 25 s., och han introducerar här en ny problematik, nämligen huruvida kommunplanering bara förstärker centralmaktens kontroll över kommunerna. Tillsammans med Ståhlberg har han också skrivit en vårdad och kunnig redovisning av den finländska kommunförvaltningens utveckling under efterkrigstiden ("Finländsk kommunförvaltning i förändring", 1981, 68 s.):

Djupsunds andra större forskningsområde gäller politiska partier. Hans första arbete här är "Förvaltning, intressegrupper och partier", 1977, 74 s. Uppsatsen är kanske något okoncentrerad och omfattar strängt taget två olika delar, av vilka den ena behandlar den offentliga förvaltningens olika roller och den andra de politiska partiernas uppbyggnad utifrån responsivitetssynvinkel. Det sistnämnda innebär att han visar enbart de strukturella förutsättningarna. Samma problem tar han upp i "Regulation of demands: The Changing Role of Political Parties", 1977, 35 s., i vilken de offentliga tjänstemännens närvaro i partiapparaten diskuteras mera ingående.

Han har senare tillsammans med Ståhlberg utvecklat temat i "Korporatisering och byråkratisering av Finländsk politik", 1978, 58 s. Problemet har nu fått en klarare teoretisk formulering: det är frågan om vilka faktorer som försvårar en växelverkan mellan myndigheter och medborgare. Konkret analyseras byråkratisering, som innebär att offentliga tjänstemän får positioner inom partierna, och korporatisering, som innebär att intresseorganisationerna har övertaget på den formella beslutsarenan. Författarna diskuterar materialet utifrån tre tolkningsmodeller och skisserar en förklaringsmodell.

Problem kring de politiska partierna behandlas också i "Föränderlighet i partiorganisationen. En orsakssökan-

de diskussion och empirisk illustration", 1979, 16s. Konkret gäller det en redovisning av utvecklingen inom fyra finländska partier med avseende på representation i partistyrelse och sidoorgan. Tillsammans med Ståhlberg tar han åter upp frågan i "Party-Adaptation to Post-Industrial Society", 1981, 23 s.

I "Den stockade kanalen", 1984, 26 s. (tillsammans med Ståhlberg) tar författarna fram ett antal uppgifter eller funktioner för politiska partier i liberala demokratier. De ställer sedan frågan: hur fyller partierna dessa funktioner? Med stöd i litteraturen och med egna impressioner skisserar de svar på frågan och menar sig kunna påvisa tyngdpunktsförändringar. Detta relateras sedan till fyra kritiska ståndpunkter om partierna hämtade från politisk och samhällsvetenskaplig debatt. Det är intressanta resonemang präglade av kunskaper och insikter.

Det finns inslag i Djupsunds partiforskning som är av betydande intresse. Inte sällan är resonemangen originella och det finns en spännande anknytning till förvaltningsforskning. Hittills är det emellertid frågan om skisser och man har anledning att önska att Djupsund söker åstadkomma ett större arbete på området.

Djupsunds tredje forskningsområde är analys av fascism i Finland. Han har här tillsammans med Karvonen skrivit boken "Fascismen i Finland", 1984, 115 s. Efter en kort redovisning av den finländska högerextremismens historia och det aktuella forskningsläget söker författarna pröva några teser med hjälp av valstatistiken. Detta sker i två steg. I det första genomgår de valresultaten 1929–39 med avseende på högerextremism. Det är en ekologisk analys där valresultaten sammanställs med kommunegenskaper. Resultaten tjänar till att inringa punkter för intensivanalys. Denna innebär att de djupgranskar de mest högerinriktade kommunerna med avseende på vad händelserna 1918 betytt för högerextremismen och vad det finns för samband till religion.

Resonemangen är tentativa och hypotetiska, men författarna arbetar med omdöme och försiktighet. De menar sig också kunna modifiera forskningens ståndpunkter.

Djupsunds senaste projekt gäller analys av alternativrörelser. Han har här skrivit ett papper, nämligen "Alternativrörelser och mobilisering", 1981, 27 s. Detta innehåller funderingar kring utformningen av ett analys-schema. Projektet är intressant men ännu allt för preliminärt för att medge en värdering.

Sammanfattningsvis kan Djupsund betecknas som en mycket lovande forskare. Hittills har han emellertid svarat för en kvantitativt begränsad produktion även om den redan har en viss bredd. Höjdpunkten i hans produktion representeras av kommunalforskning och det finns skäl att särskilt framhäva doktorsavhandlingen. I

övrigt finns det klart intressanta drag i hans partiforskning, men han har ännu inte genomfört någon mera grundlig undersökning. Även hans fascismforskning har ett preliminärt drag, men också här finns klara utvecklingslöften.

*Daniel Tarschys* är född 1943. Han avlade fil kand-examen 1963, fil lic-examen i statskunskap 1967 och disputerade för doktorsgraden 1972 – allt vid Stockholms Universitet. Han avlade också jur kand-examen 1965.

Han har en synnerligen bred erfarenhet som universitetslärare och forskare. Sedan 1972 har han fungerat som docent, projektledare och tf. professor vid Statsvetenskapliga Institutionen, Stockholms Universitet.

Han har haft viktiga engagemang utanför universitetet som politiker och ämbetsman, bl. a. som statssekreterare och sakkunnig i statsrådsberedningen 1978–80.

Sedan 1983 är han e. professor i Öststatsforskning vid Uppsala Universitet.

Tarschys har ett omfattande internationellt vetenskapligt kontaktnät. Han har flitigt medverkat vid vetenskapliga konferenser.

Det trettiotal vetenskapliga arbeten som Tarschys insänt till bedömning kan grovt fördelas på två kategorier: sovjetforskning och förvaltningsforskning. Några skrifter faller utanför denna indelning, men det spelar mindre roll. Ämnesmässigt befinner sig en stor del av hans produktion inom området förvaltning och planering.

Till sovjetforskningen kan doktorsavhandlingen "Beyond the State", 1971, 261 s. hänföras. Avhandlingens ämne är den marxistiska diskussionen om det statslösa samhället. Undersökningen är disponerad i två stora delar. Den första följer diskussionen kronologiskt från dess förmarxistiska källor till dess renässans under Chrustjev. Den andra är en systematisk analys av sovjetstatens syn på statens bortvittrande och det framtida statslösa samhället.

Avhandlingen är oerhört ambitiös. Den bygger på ett omfattande material bestående av originaltexter, däribland ryska, och den vetenskapliga litteraturen. Tarschys förefaller behärska detta väldiga material och förmår åstadkomma både insiktsfulla och (åtminstone på de punkter där jag direkt kan kontrollera) originella detaljanalyser och eleganta och klagörande synteser. Metodiskt är avhandlingen mindre intressant. Analysen är genomförd som en traditionell idéanalys. Att det är en tungt vägande vetenskaplig prestation råder det inte någon tvekan om.

Några viktiga temata ur avhandlingen har Tarschys senare publicerat på svenska i den lilla boken "Den kommunistiska framtiden".

Tarschys har skrivit ytterligare ett stort arbete som kan klassificeras som sovjetforskning, nämligen "Sovjetunionens politiska problem 1950, 1960, 1970", 1978, 240 s. (arbetet har också utkommit i en engelsk översättning). I sin ansökan markerar Tarschys att han vill se undersökningen som en policystudie med temat agendauppbyggnad. Detta är självfallet en möjlighet. Arbetet baseras nämligen i stor utsträckning på litteratur hämtad från genren public policy. Eftersom genreplacementen inte kommer att spela någon roll för mina slutsatser föredrar jag att ta upp boken här.

Boken vill klargöra vilka problem som sovjetledarna fann det angeläget att ta upp till behandling under de tre angivna åren. Som material används ledarartiklarna i Pravda. Författaren argumenterar övertygande för deras användbarhet för uppgiften. Ledarartiklarna kan helt enkelt ses som ett slags dagorder genom vilka parti-ledningen kanaliserar ut sina önskningar i Sovjetsamhället. Tidsperspektivet gör det sedan möjligt att peka på utvecklingsdrag.

Jämfört med vad som var fallet i doktorsavhandlingen har Tarschys tagit upp en mera formaliserad analysteknik: materialet har nämligen preparerats med hjälp av datoriserad informationsåtervinning. Tekniken har bl a fördelen att den medger att analysvägarna hela tiden hålls öppna. Man får en kombination av kvantitativ och kvalitativ teknik.

Författaren har åstadkommit en inspirerande och utvecklingsbar analys av den speciella styrningsprocess som förekommer i Sovjet. Resultatet är primärt deskriptivt: ledningens ordgivning ordnas efter ett antal kategorier. Det finns skäl att betona arbetets metodutvecklande förtjänster. Hela idén är enkel och effektiv.

I samband med sovjetforskningen ska nämnas några mindre uppsatser om skandinavisk vänsterrörelse. Det gäller "The Unique Role of the Swedish CP", 1974 och "The Changing Basis of Radical Socialism in Scandinavia", 1974, 21 s. Någon större tyngd i detta sammanhang har uppsatserna inte, men de är internationellt publicerade och representerar en breddning av författarens intresseområde.

Om vi kort ska kommentera Tarschys sovjetforskning är det uppenbart att båda böckerna är av mycket hög vetenskaplig kvalitet. Måhända skulle de kunna utgöra tillräckligt underlag för en kompetensförklaring i statskunskap.

Tarschys har arbetat med förvaltningsproblem under en längre period delvis parallellt med sovjetforskningen. Det gäller "Offentlighetsprincipen och den politiska beslutsprocessen, 1965", "The Reform of the Sport Administration", 1967, 20 s. och "Långsiktplanering och folkstyre", 1974, 7 s. Av hans senare arbeten om förvalt-

ning är flera korta och populärt utformade. Det finns emellertid arbeten av högre vetenskaplig halt inom åtminstone tre näraliggande områden: petita, utvecklingen av den offentliga sektorn samt utgiftspolitik.

Hans första viktiga förvaltningsstudium är "Petita. Hur svenska myndigheter argumenterar för högre anslag", 1975, 120 s. (tillsammans med Maud Edwards). Bokens empiriska material är samtliga petita från alla myndigheter inom två samhällssektorer vid fyra tillfällen från 1910 till 1970. Utgångspunkten är en sortering av argumenten i olika kategorier. Författarna ser argumenten som reflexer av en administrativ ideologi – en stats-hushållningsfilosofi. Denna följs upp över hela perioden och man kan mellan 1950 och 1970 notera en fundamental förändring i ämbetsmännens grundsyn i riktning mot en större teknokrativering. I ett annat kapitel diskuteras olika petitastrategier för myndigheterna och avslutningsvis preciseras olika sätt att uppfatta petita.

Tillvägagångssättet är enkelt och fyndigt och ger nya och intressanta resultat. Det gäller inte minst idén att använda petita för att rekonstruera en byråkratisk etik – något som så vitt jag känner till inte gjorts tidigare. Det är frestande att beteckna den lilla undersökningen som ett pionjärarbete med åtskilliga utvecklingsmöjligheter.

"Den offentliga revolutionen", 1978, 110 s., har tillkommit inom projektet "Medborgarna, politikerna och den offentliga sektorn" med Tarschys som ordförande. Projektets grundproblem är huruvida den offentliga sektorns expansion ändrat villkoren för den politiska demokratin. Tarschys har också varit redaktör för den i projektet ingående uppsatssamlingen "Vem håller i rodet?".

Tarschys ser den offentliga revolutionen parallellt med den industriella revolutionen, dvs. som något som i grunden ändrat förutsättningarna för människors liv. Undersökningen är indelad i tre stora avsnitt. Det första diskuterar allmänt olika perspektiv på den offentliga sektorn, det andra analyserar sex olika faktorer (sysselsättningen, intäkterna, utgifterna, apparaten, arbetet och aktörerna) i ett tidsmässigt längdsnitt från medeltiden till våra dagar, och det tredje tar upp demokratins nya problem med tyngdpunkten på två relationer: den mellan folket och representanterna och den mellan representanterna och förvaltarna.

Helt har det väl inte lyckats författaren att knyta samman de två sista delarna i boken. Vad som omedelbart förefaller mest intressant är det djärva försöket att följa upp de sex faktorerna över en så lång tidsperiod. Tarschys arbetar här inom den "syntetiserande" historieskrivning som numera tillämpas inom viktiga delar av samhällsvetenskapen. Underlaget är självfallet sekundärlitteratur och författaren demonstrerar sin breda överblick.

Liksom boken om *petita* är "Den offentliga revolutionen" enkel till sin idé och konstruktion. Det kan därför vara frestande att bagatellisera den. Man kan emellertid vända på detta och se förmågan att finna enkla och slående lösningar som en central egenskap i Tarschys utrustning som forskare. Han har ett slags djärvhet som tillåter honom att gå direkt på problemen och underordna empirin de teoretiska syftena.

Under nästan ett decennium har Tarschys ägnat stort intresse åt olika aspekter av utgiftspolitiken. Här bör särskilt nämnas uppsatsen "The Growth of Public Expenditures: Nine Modes of Explanation", 1975, 22 s. Utgångspunkten är frågan om varför olika samhällen har olika stor offentlig sektor och varför denna förändras över tid. Författaren vill veta hur den vetenskapliga litteraturen besvarar dessa frågor. För att fånga upp hela diskussionen konstruerar han en typologi i två dimensioner. Denna tillåter honom att sortera litteraturen i nio olika boxar och han kan också finna underkategorier inom dessa. Det är en skickligt gjord konstruktion, som erbjuder en ganska självklar utgångspunkt för var och en som söker förklaringar till den offentliga sektorns expansion. Uppsatsen har också flitigt citerats i litteraturen. Nu erbjuder den enbart utgångspunkter. Tarschys själv skisserar avslutningsvis några möjligheter att komma vidare.

Man kan säga att flera av Tarschys arbeten varit i bred mening metodutvecklande. Han har också vid några tillfällen försökt sig på teoriutveckling. Ett exempel på detta är uppsatsen "Den politiska triangeln. En modell för policy-analys", 1975, 22 s. Den erbjuder ett schema med vars hjälp man ska kunna fånga upp intressenterna i en policyprocess. Framställningen är preliminär och känns väl närmast stå som markering av en ambition.

Av större tyngd är några arbeten som behandlar nedskärningsstatens problem. I uppsatsen "The Organizational Responses to Government Overload", 1977, 16 s., framför Tarschys tesen att det endast finns ett begränsat antal organisatoriska svar på "government overload" i politik och förvaltning och att dessa svar är länkade till graden av specialisering i organisationen. Genom att något impressionistiskt se på reformförslag på tre nivåer (parlamentet, regeringen och förvaltningen) finner han ett mönster vad gäller de två organisatoriska svaren, dvs. "growth and rationalization". Uppsatsen är preliminär, men idéen är god och förefaller högst utvecklingsbar.

Det är ganska naturligt att Tarschys söker finna alternativ till de synoptiska och inkrementella modeller som dominerar budgetlitteraturen. Han försöker åstadkomma en syntes i uppsatsen "Rational Incremental Budgeting", 1981, 10 s. Här är det i hög grad frågan om en skiss.

Tarschys har mycket ingående teoretiska och empiriska kunskaper om sina forskningsområden. Det sistnämnda framgår med skärpa av den empiriska analysen av utgiftspolitiken i "Curbing Public Expenditures", 1982, 72 s. Han har också publicerat en kortversion av denna uppsats under titeln "The Scissors Crises in Public Finance", 1983, 20 s. Framställningen ger en fin och klar presentation av den finansiella situation som de offentliga aktörerna nu befinner sig i och av de metoder som man använder i OECD-länderna för att komma till rätta med problemen. Han diskuterar också den förändrade relationen mellan dem som vill hålla igen på utgifterna och dem som argumenterar för nya.

Till samma genre kan man hänföra "Managing Austerity Targets. From Quantity to Quality in Incremental Budgeting", 1983, 22 s. Författaren hävdar här att regeringarna inte längre kan nöja sig med att ange kvantitativa mål för verksamheten (t. ex. vad som är ett godtagbart underskott eller vad som ska vara kvoten mellan offentliga utgifter och BNP). Det är nu nödvändigt att bedömningarna innehåller också en kvalitativ värdering av utgiftssidan. I uppsatsen presenterar Tarschys fyra olika varianter på en sådan utgiftsanalys.

Tarschys har haft offentliga utredningsuppdrag på synnerligen kvalificerad nivå, bl. a. som ordförande i Förvaltningsutredningen. Till sin ansökan har han fogat tre betänkanden från denna utredning. Ett av dessa, "Politisk styrning – administrativ självständighet", 1983, vill han tillgodoräkna sig som eget vetenskapligt arbete. Det finns därför skäl att kommentera det.

Betänkandet tar upp en fundamental politisk och statsvetenskaplig problematik, nämligen regeringens styrning av förvaltningen, som i det svenska systemet har särskilda implikationer. Frågan är vad det finns för formella regler och vad som sker i praktiken. Till en början är tillvägagångssättet närmast statsrättsligt; författaren söker klarlägga vad som egentligen gäller. I betänkandets senare del indras i betydande utsträckning resultat från samhällsvetenskaplig forskning för att belysa systemets faktiska funktionssätt. Tarschys förmår modifiera gängse uppfattningar på några punkter. Framst gäller det hans tes att ämbetsverkens självständighet endast har relativt svagt stöd i grundlagen.

Arbetet vittnar gott om författarens ingående kunskaper om och insikter i det svenska systemets normer och faktiska funktionssätt. I enlighet med utredningsväsendets konventioner har den vetenskapliga apparaten skjutits i bakgrunden. Det kan dock inte råda någon tvekan om att ett arbete av detta slag utgör en vetenskaplig merit för en statsvetare.

Daniel Tarschys har en vetenskaplig produktion av imponerande omfattning, bredd och kvalitet. Det är inte

lätt att i en enkel formel fånga vad som är styrkan i hans vetenskapliga utrustning. Måhända finns den i hans förmåga att förenkla utan att trivialisera. Med små medel når han intressanta resultat. Det är frågan om ett slags analytisk djärvhet, som tillåter honom att raskt skära igenom komplicerade sammanhang för att nå kärnan.

Han har andra egenskaper som gör det möjligt att optimalt utnyttja denna analytiska förmåga. Hans kunskaper har bredd och djup, och han har en betydande pedagogisk talang parad med osedvanlig stilistisk elegans. Han har också haft förmågan att tidigt fånga upp intressanta trender och bidra till deras vidare utveckling.

*Björn Wittrock* är född 1945. Han blev fil mag 1968 och fil dr i statskunskap 1974 vid Stockholms Universitet.

Han har undervisningserfarenhet som timplärare vid Socialhögskolan i Stockholm och vid Stockholms Universitet. 1975–79 var han eo forskarassistent och från 1980 eo docent i statskunskap vid Stockholms Universitet. En termin har han tjänstgjort som tf professor.

Wittrock har varit engagerad som ledare för olika forskningsprojekt främst inom områdena forskningspolitik och energipolitik. Inom dessa områden har han också varit flitigt anlitad som expert.

Det finns skäl att särskilt uppmärksamma hans internationella engagemang. Han har i olika funktioner under kortare perioder varit verksam vid amerikanska universitet, och han är medlem i ett antal internationella forskningsgrupper.

Wittrock har till bedömning insänt ett 40-tal arbeten. Efter innehåll kan de fördelas på fem grupper: partiforskning, vetenskapsteori, framtidsforskning, forskningspolitik (med forskning och utveckling – F&U) samt energipolitik. Medan de två första områdena står relativt fritt överlappar de tre senare varandra kraftigt. Det tar sig uttrycket att framtidsforskning och energipolitik ofta ses i ett F&U-perspektiv. Eftersom F&U är ett fundamentalt moment i planering kommer merparten av Wittrocks forskning att ligga väl inom professurens område.

Hans första arbeten hör till vetenskapsteori. Till en början gäller det anmälningar av böcker i genren – en verksamhet som han sedan fortsatt. Det är insiktsfulla granskningar, där han förefaller särskilt intresserad av anglosaxiska inriktningar. Han har också gjort ett inlägg i en internationell debatt om "Falsification, Rejection, and Modification", 1977, 4 s. Till området hör också en självständig uppsats, "Explaining Rational Political Action", 1980, 5 s., som har en mera direkt policyanknytning. Författaren hävdar bl. a. att rationella förklaringar av politiskt handlande fokuserar på individuella handlingar och deras specifika omständigheter. Flera av hans

vetenskapsteoretiska arbeten är internationellt publicerade.

Doktorsavhandlingen "Partierna inför väljarna. Svensk valpropaganda 1960–66", 1974, 492 s. + bil. (med tre medförfattare) är Wittrocks första större vetenskapliga arbete. Det är inte avsikten att här bedöma hela avhandlingen, men det ska konstateras att den omfattar dels utvecklandet av en teknik för analys av innehållet i valpropaganda, dels en applikation av denna teknik på valmaterial från svenska partier över en sexårsperiod. Arbetet har tillkommit inom den svenska partiforskningsgruppen och dess approach är formulerad av statsvetare inom en rationalistisk tradition. Generellt utgör arbetet en väldig arbetsprestation.

Wittrock är ensam författare till två kapitel (2 och 9) samt medförfattare till ett (7 – av vilket en del tidigare publicerats). Kapitel 2 är en presentation av bokens uppbyggnad och metodologiska förutsättningar. Han får här tillfälle att demonstrera sina vetenskapsteoretiska insikter. Man kan också notera att han uppfattar denna analys som nödvändig för relateringen av empiriska forskningsresultat till teoretiska föreställningar. I sin senare produktion anknuter Wittrock dock sällan till detta explicita redovisande av analysens grunder.

Det empiriska kapitel som Wittrock ensam svarar för behandlar "Partiernas valpropaganda och de rörliga väljarna". Framställningen är teoretiskt väl anknuten och författaren demonstrerar metodisk fantasi och förmåga att handskas med sina analysinstrument. Han är som nämnts också medförfattare till teknikkapitlet, som har en central ställning i avhandlingen och som erbjuder forskningen nya instrument för analys av valpropaganda.

Sammanfattningsvis utgör Wittrocks insats i denna avhandling en fin vetenskaplig prestation. Den visar också hans spännvidd från vetenskapsteori över teknikutveckling till empirisk analys.

Inom området framtidsstudier inleder Wittrock med anmälningar och mindre artiklar. Hans första mera självständiga arbete är uppsatsen "Long-Range Forecasting and Policy-Making", 1979, 22 s. Den markerar införandet av ett viktigt tema i hans forskning, nämligen problemet att sammanknyta kunskap och policyprocesser. Han ger här en givande probleminventering som belyses med svenskt material. Även framtidsforskningens institutionella förhållanden tog han upp tidigt. t. ex. i "Future Studies without a Planning Subject", 1981, 32 s. Här skisseras också dilemman för en "comprehensive planning".

Det statsvetenskapliga huvudverket i Wittrocks forskning om framtidsstudier är boken "Möjligheter och gränser. Framtidsstudier i politik och planering", 1980,

202 s. Undersökningen gäller framväxten av framtidsstudier i svensk politik och förvaltning från slutet av 1960-talet. Viktiga moment i denna utveckling har varit den s. k. Alva Myrdal-kommittéen, som ägnas en ingående granskning, och Sekretariatet för framtidsstudier. Med utländskt material illustrerar författaren de problem som uppstår då långsiktiga studier konfronteras med löpande policyprocesser. Avslutningsvis söker han ge perspektiv åt framställningen genom att anknyta till en diskussion om utopism och offentlig politik.

Metodiskt är det frågan om en enkel kronologisk redovisning. Bokens styrka ligger i Wittrocks ingående kännedom om problematiken och den svenska utvecklingen. Det är uppenbart att han har en klar känsla för vad som är väsentligt och att han också förmår ta fram detta ur materialet. Någon explicit diskussion av grunderna för detta förekommer dock inte.

Tillsammans med en matematiker och en fysiker har Wittrock skrivit "Methods in Future Studies", 1982, 170 s. Boken kan ses som en introduktion till framtidsforskningens problem. Den diskuterar kortfattat fyra centrala metoder och presenterar tre svenska fall av framtidsanalys. Med dessa fall som grundval analyseras sedan fem viktiga problem inom genren.

Som redan nämnts är boken väsentligen introducerande. Den utgör ett värdefullt tillskott till litteraturen i ämnet. Någon teoretisk eller metodologisk ambition finns knappast. Styrkan är författarnas översikt och kunskap både då det gäller den svenska utvecklingen och den internationella litteraturen.

Det kan diskuteras huruvida man ska se Wittrocks analyser av energipolitik som ett särskilt område eller om man ska behandla den under F&U. Några av hans arbeten är kanske mera policyinriktade. En statsvetenskapligt central problematik behandlas i "Implementation Beyond Hierarchy" (tillsammans med två medförfattare) 1982, 12 s. Författarna polemiserar mot vissa teser inom nätverksforskningen. Bl. a. hävdar de att s. k. implementeringsstrukturer medverkar under hela processen, t. ex. då en policy formuleras, och att en framgångsrik implementering inte fordrar att involverade aktörer medvetet ansluter till gemensamma program mål.

Ett arbete av översiktskaraktär är "Policy-Making and Policy-Breaking", 1982, 45 s., som skrivits tillsammans med Stefan Lindström och som väl bör ses som ett förarbete till boken om de stora programmen. Författarna genomgår politiken om vattenkraft, kärnkraft och alternativa energikällor och visar hur man med olika energiteknologier sökt minska beroendet av utländska och knappa inhemska energikällor.

Den tyngst vägande delen av Wittrocks vetenskapliga produktion är tvivelsutan hans analyser av F&U. Över-

huvudtaget är detta en problematik som han gärna kommer in på, t. ex. då han i "Crises in Governance and Withering of the Welfare State", 1983, 9 s., diskuterar fundamentala problem i välfärdsstatens aktuella situation.

Några av hans arbeten om F&U är redovisningar av faktiska förhållanden utan uttalade teoretiska eller metodologiska ambitioner. Till dessa hör "Research and Development for Higher Education in Sweden", 1979, 14 s. (tillsammans med Rune Premfors) och "Science and Technology Policy", 1979, 35 s. Vi möter här mycket kunniga genomgångar av väsentliga problem. I det sistnämnda arbetet finns en anknytning till vetenskapsfilosofi.

Wittrocks första mera utarbetade bidrag till genren är "Science Policy and the Challenge to the Welfare State", 1980, 15 s., som skisserar uppkomst och utveckling av vetenskapspolitik i Skandinavien. Avslutningsvis söker han finna en adekvat tolkningsmodell för den svenska välfärdsstaten då det gäller F&U.

Vid några tillfällen lämnar Wittrock det svenska material som han är så hemmastadd i. Det gäller "Managing Uncertainty or Foreclosing the Options", 1982, 12 s., som analyserar planeringen vid University of California, samt "Excellence of Analysis and Diversity of Advocacy", 1983, 27 s., som är en genomgång av en brittisk rapport om den högre utbildningen. I båda fallen visar Wittrock hur hans insikter på området tillåter honom att snabbt finna principer och problem i de analyserade fallen. Man kan här också hänvisa till hans lilla översikt "Social Knowledge, Public Policy and Social Betterment", 1982, 7 s.

Inom analysen av F&U är frågan om formen för kunskapsutnyttjandet fundamental. En vanlig distinktion skiljer mellan engineering, som innebär att kunskap direkt appliceras i policyprocessen, och enlightenment, som innebär att kunskaper påverkar mera allmänt. Wittrock accepterar inte denna dikotomi utan söker i anknytning till amerikanska forskare hävda den "dispositionella modellen" (i: "Policy Analysis and Policy-Making", 1983). Hans försök kan karakteriseras som en skiss, men det förefaller som om hans funderingar kring problematiken har goda utvecklingsmöjligheter.

Mycket av vad Wittrock skrivit om F&U pekar fram mot vad som måste betecknas som hans vetenskapliga huvudarbete, nämligen "De stora programmens tid – forskning och energi i svensk politik", 1984, 190 s. (tillsammans med Lindström). Författarna hävdar att de arbetar i skärningspunkten mellan forsknings- och energipolitik. Man kan med lika stor rätt säga, att de analyserar F&U inom energipolitiken.

Arbetets problem anknyter på ett intressant sätt till en aktuell samhällsvetenskaplig diskussion. Titeln syftar på de stora program som skapats med hjälp av avancerade

tekniker såsom programbudgetering och systemanalys och som först prövades inom verksamheter som försvar och rymdforskning. Varför skulle inte denna typ av program också kunna lösa vardagsproblemen? Författarna undersöker denna politiks grundläggande antaganden och förutsättningar.

Man kan säga att undersökningen är uppbyggd kring tesen om omöjligheten av de rationalistiska programmen. I en eller annan form har denna diskussion pågått länge. Vad som är av intresse här är att vi får ett sådant program med alla dess problem empiriskt belyst. Också i övrigt anknyter författarna till nyare samhällsforskning – i stickordsform kan deras metodologiska hållning karakteriseras med sådant som "rationalitet och ritual", "nätverk och formell organisation" och "långa tidsperspektiv".

Författarna konstaterar att det rationalistiska mönster som programmen förutsätter aldrig följs i praktiken. En mängd olika aktörer har påverkat politikens utformning. Inkrementalistiska analysmodeller ger inte heller någon tillfredsställande förklaring till skeendet. Som alternativ ställer författarna upp "den pluralistiska rationalismen", som omfattar en mångfald rationella aktörer. Detta är emellertid så löst skisserat att det är svårt att se vad det egentligen löser för problem.

Det är en på många punkter lyckad framställning. I några fall kan man också modifiera tidigare forskning. Av särskilt intresse är att de formella organisationerna inte försvinner i anarkiska nätverk utan i hög grad formar präglade utvecklingen. Vad man kunde önska är att det som är teoretiskt intressant markerades hårdare vid den empiriska analysen. Den traditionellt kronologiska redovisningen av materialet kunde måhända vunnit på en hårdare strukturering kring centrala problem.

Under senare år har Wittrock varit redaktör för internationella uppsatssamlingar. Det gäller inte mindre än tre antologier och ett temanummer av "Policy Sciences" under en fyraårsperiod. Med detta markeras hans starka internationella orientering, som dessutom tagit sig uttryck i att han har publicerat ett antal uppsatser i internationella tidskrifter.

Wittrock har tillräcklig undervisningserfarenhet för en professur. Han har varit ledare för forskningsprojekt. Vad som återstår är ett försök att sammanfatta hans vetenskapliga produktion. Hans styrka förefaller vara ingående kunskaper och gott omdöme – egenskaper som tillåter honom att snabbt finna det väsentliga i ett empiriskt material. Hans resonemang präglas inte sällan av betydande skarpsinne. Det är emellertid inte ofta han försöker explicit utforma sina analysinstrument – att han faktiskt har sådana framgår av texternas innehåll.

Man kan notera att han efter doktorsavhandlingen inte återvänder explicit till sina stränga metodologiska krav.

De teorifragment som han för fram – så vitt jag kan se oftast i direkt anknytning till andra forskare – är ännu skissartade som vid presentationen av den dispositionella modellen och den pluralistiska rationalismen. Då ska framhållas att han av allt att döma befinner sig i ett intensivt utvecklingskede och fortfarande söker efter en form. Hans vetenskapliga produktion beskriver en klart uppåtgående linje, varför det finns anledning att se med stora förhoppningar på hans vidare utveckling.

Vad som nu återstår är att jämföra de tre sökande med varandra. Det står därvid klart att Göran Djupsund måste stå tillbaka för de båda andra. Han har ännu inte hunnit så långt i sin utvecklingsprocess och hans produktion är av mindre omfattning. Dock bör betonas att Djupsunds forskning ger mycket goda löften och att han – det gäller särskilt kommunalforskningen – presterat tungt vägande arbeten.

En metod att rangordna Tarschys och Wittrock kunde vara att först jämföra deras förvaltningsforskning och sedan ta upp deras övriga verksamhet. Det förefaller mig då helt klart att Tarschys fortfarande har ett försteg om man ser enbart till förvaltningsforskningen. (Jag skriver fortfarande, eftersom jag menar att Wittrock med sitt senaste arbete knappt in på Tarschys förspång.) Grunden för denna värdering är att Tarschys forskning uppvisar en djupare originalitet och större bredd.

Ser man till resten av deras vetenskapliga produktion ska Tarschys sovjetforskning ställas mot Wittrocks partiforskning och vetenskapsteori. Därmed ökar Tarschys förspång. Vad de båda i övrigt presterat ändrar inte på detta.

På grundval av detta förordar jag alltså utan tvekan *Daniel Tarschys* till professuren i statsvetenskap, särskilt planering och förvaltning.

Köpenhamn den 31 augusti 1984

*Lennart Lundquist*

Ved søknadsfristens utløp hadde det meldt seg tre søkere til ovennevnte professorat: Göran Djupsund, Daniel Tarschys og Björn Wittrock. Som sakkynndig ved tilsetningen, vil jeg avgi følgende uttalelse:

Betenkningen for stillingen forutsetter generell kompetanse i statsvitenskap og spesiell kompetanse i planlegging og forvaltning. Avveiningen mellom den gene-



relle og den spesielle kompetansen byr ikke på problemer i vurderingen av forholdet mellom de tre søkerne, og jeg finner derfor ingen grunn til å diskutere denne avveiningen innledningsvis.

Om de tre søkerne vil jeg uttale:

*Göran Djupsund* (fødselår ikke oppgitt) avla pol. kand.-eksamen i 1975, pol. lic.-eksamen i 1976 og dr. pol.-eksamen i 1981 ved Åbo Akademi, hvorfra han også har det meste av sin forsknings- og undervisningserfaring. I 1973–74 var han forskningsbitrådar på prosjektet *Den kommunale demokratin*, t.f. assistent i statskunnskap ved Åbo Akademi 1975–76 og deretter forskningsassistent (Finlands Akademi) til 1979. Han ble forordnet til assistent i statskunnskap ved Åbo Akademi 1978–80 og overassistent 1981–85. I 1982 ble Djupsund docent i statskunnskap med offentlig forvaltning ved Åbo Akademi. I diverse perioder, tilsammen ca. to år, har han fungert som t.f. bitrådande professor og t.f. professor ved Åbo Akademi.

Djupsund har sendt inn 18 arbeider til bedømming. Den ene hovedgruppen konsentrerer seg om kommuneinstitusjonen, med spesiell vekt på planlegging og reformforsøk. Den andre er mer makroorientert. Her er referanserammen det demokratiske styresettets utvikling på det nasjonale plan, med særlig vekt på partienes og sentraladministrasjonens endrede rolle. I denne sammenhengen kan man også se et arbeide om alternativrørelser og en analyse av fascismen i Finland. Emnemessig ligger det meste av Djupsunds produksjon klart innenfor betenkningen for det professorat han søker. Det bør nevnes at arbeidene om de politiske partiene nettopp tar opp forholdet til den sentrale forvaltningen, og herunder tjenestemennenes endrede rolle i partiene.

Hovedtyngden av Djupsunds arbeider dreier seg altså om kommuneinstitusjonen. Spesielt er han interessert i bevisste styringsforsøk, slik som endring av grensene mellom kommunene og innføring av kommunal planlegging. Djupsund er opptatt av betingelsene for slike reformer og hvilke effekter reformforsøkene har. Han tar også for seg kommunenes og det lokale selvstyres historiske utvikling.

De første arbeidene fokuserer på inndelingsspørsmålene. I "Det kommunala inndelingsproblemet i Finland: Reforme och konsekvenser" (sammen med Ståhlberg og Helander, 1) gis en bred historisk oversikt over kommuneinstitusjonens utvikling. Planleggingen av kommunereformen fra 1965 behandles i et eget kapittel, mens siste delen er en eksplorativ undersøkelse av enkelte effekter av kommunesammenslåingen. Dette er et materiale Djupsund senere presenterer i en egen artikkel (3). I tillegg til den historiske beskrivelsen gir disse arbeide-

ne en interessant diskusjon av problemene med effektanalyse. Metoden med matchende par av kommuner, som generelt står sentralt i Djupsunds forfatterskap, presenteres også. I et senere arbeid med Ståhlberg (12, "Finländsk kommunalförvaltning i förändring") gis det igjen en bred oversikt over utviklingen av det kommunale selvstyret i etterkrigstiden; effektene av de ulike reformene og fremtidsutsiktene for det kommunale selvstyre vurderes.

I de øvrige arbeidene om kommuneinstitusjonen er det planleggingens problem som står i sentrum. Licensiatavhandlingen "Planeringsaktiviteter och planform" (2) tar for seg kommuneplanenes forekomst og form. Et hovedargument, som går igjen i Djupsunds arbeider, er at den rasjonelle beslutningsoppfatningen, slik vi kjenner den fra planleggingsteorier basert på studier av bedrifter og militære organisasjoner, ikke passer for kommunal planlegging. Avhandlingen beskriver i detalj sammenhenger mellom forekomsten av planer og en lang rekke egenskaper ved kommunene. Men fremstillingen i kapittel 4 kan virke forvirrende. Djupsund viser her ved hjelp av prosenttabeller hvordan kommuner med og uten planer skiller seg fra hverandre. Men når han så går over til å snakke om kommuneplanene som avhengige variable (s. 128), ville det vært enklere for leseren dersom konvensjonen med å prosentuerer langs de uavhengige variablene, var blitt fulgt. Argumentasjonen for å bruke tendensstabla i stedet for en statistisk analyseteknikk virker ikke helt overbevisende. Analysen er bedre egnet til å si noe om *sammensetningen* av de kommuner som planlegger og de som ikke gjør det, enn å belyse *hvorfor* noen kommuner planlegger og andre ikke gjør det.

Det er imidlertid en klar progresjon fra licensiatavhandlingen til doktorgradsarbeidet. Det analytiske opplegget forberedes i en del artikler: I "Rationalism, incrementalism och utformning av planeringsprocesser" (6) systematiserer Djupsund sitt syn på forholdet mellom (super)rasjonelle og inkrementalistiske modeller som grunnlag for kommuneplanleggingen, og han diskuterer implikasjoner av å bygge planleggingen på en inkrementalistisk modell i stedet for en rasjonalistisk modell. I "Att värdera planering" (8) diskuteres et annet hovedtema: hvordan planleggingen og dens effekter kan vurderes. Sentralt her er dimensjonen teknisk-helhetperspektiv vs. politisk-partiperspektiv. Djupsund argumenterer for at det må legges mer vekt på å få frem de politiske aspektene og konfliktene som knytter seg til planleggingen, og mindre vekt på rasjonaliserings- og effektiviseringsaspektene.

Doktorsavhandlingen "Illusioner om planering. En studie i kommunplaneringens konsekvenser" er Djupsunds

hittil mest omfattende og systematiske arbeid. Avhandlingen er delt i seks kapitler. De tre første forsøker å besvare spørsmålene om hva planlegging er, hvorfor man planlegger og hvordan planleggingen kan vurderes. Kapitel 4 er en bred vurdering av undersøkelsesopplegget og kapittel 5 presenterer de empiriske resultatene. Den empiriske delen tar for seg 14 vurderingsdimensjoner og 83 variable, og metoden er igjen matchende par av planleggende og ikke planleggende kommuner. De to sammenligningsårene er 1970 og 1976. Det siste kapitlet er en diskusjon av planleggingens vesen og fremtid. Noen av de samme temaene tas opp i en artikkel om planleggingen har konsekvenser (13) og i analyser av hvordan planleggingen påvirker balansen mellom lokalt selvstyre og statlig styring (14, 16).

Et hovedsyn er at den kommunale planleggingen bygger på forutsetninger om kunnskaper og makt som ikke er til stede. Dette bidrar til at planleggingen ikke får de konsekvenser som er forutsatt i de formelle målsettingene. Men likevel fortsetter man med planleggingen, og Djupsund ønsker å besvare spørsmålet om hvorfor man gjør det. Svaret finner han i at planleggingen har viktige latente funksjoner, for eksempel bidrar den til å opprettholde maktforhold, dempe konflikter og legitimere avgjørelser. Men dette er et svar som bygger på spekulasjoner, ikke empiri.

Djupsund tar for seg svært sentrale, men også svært vanskelige spørsmål. Statsvitenskapelig forskning har vært mer opptatt av betingelser for politiske fenomener, enn av effektsiden, og Djupsund har tildels måttet rydde nytt land. Det er ikke tvil om at studien har en betydelig meriterende verdi. Diskusjonen om studiens forutsetninger og materiale er meget grundlig, på grensen av det omstendelige. Men det er absolutt av verdi at Djupsund i detalj diskuterer oppleggets validitet og reliabilitet.

Det er likevel ikke vanskelig å finne innvendinger. I avhandlingen inntar empiridelen bare vel 40 sider, mens den innledende presentasjonen og den påfølgende diskusjonen får bort i mot tre ganger så mye plass. Det kan også diskuteres om de avhengige variablene burde vært mer nøye knyttet til forhold kommunene faktisk har kontroll over, og om de valg som er foretatt bidrar til en undervurdering av planleggingens effekter. Fremstillingen knyttes til *planlegging*, men forfatteren har ingen *prosess*-data. I hvilken grad håndbøkenes rasjonalitetsideal følges i den faktiske planleggingen, er et åpent spørsmål. Empirien antyder også at kommunene bruker planlegging til å øke ressurstilgangen fra staten, men Djupsund er likevel mest opptatt av at planleggingen øker statens kontroll (14, 16). Det er også trolig at forfatteren med fordel kunne brukt litteratur om implementering, policy evaluering og effektivitet i formelle operasjonsasjoner, men det skjer sjelden.

Den andre hovedgruppen arbeider, skrevet i tilknytning til prosjektet "System, transformation och responsivitet", fokuserer på demokratiets utviklingstendenser i Finland, og spesielt på samspillet mellom politiske parti og sentralforvaltningen. Sentraladministrasjonen behandles både som arena og aktør, og tjenestemennenes økende representasjon i partiene blir sett som problematisk. Partiene har på sin side mistet noe av sin innflytelse, både til sentraladministrasjonen og til organiserte samfunnsinteresser. Og tilsammen utgjør disse tendensene en fare for demokratiet.

Temaet tas opp igjen i "Förvaltning, interessegrupper och partier" (4) og over tid skjer det en gradvis presisering av problemstillingene. I "Regulation of Demands: The Changing Role of Political Parties" (5) presenteres et empirisk materiale hvor ulike organer i fire finske partier studeres i perioden 1960–74. Materialet dokumenterer økende representasjon for tjenestemann i den sentrale forvaltningen, men sier ikke noe direkte om deres faktiske innflytelse. Djupsund *diskuterer* imidlertid ulike typer forhold, både knyttet til partienes og tjenestemennenes situasjon, som påvirker effektene av denne økende deltakelsen.

En utvikling og presisering av problemstillingene foretas så i "Korporativisering och byråkratisering av Finländsk politik" (7, sammen med Ståhlberg). Korporativiseringen, med økt makt til organiserte samfunnsinteresser og byråkratiseringen, med bl. a. økt innflytelse i partiene for de ansatte i sentraladministrasjonen, ses som "motresponsiva faktorer". Det vil si faktorer som gjør systemet mindre responsivt for medborgernes synspunkter og ønskemål. Dette er et arbeid med innsiktsfulle observasjoner og tolkninger, og iherdige forsøk på å diskutere på en systematisk måte betingelser for, og konsekvenser av, denne utviklingen. Det *empiriske* grunnlaget er imidlertid tynt, slik at det i hovedsak (som forfatterne også selv sier) er snakk om en teoretisk skisse. Konklusjonen er at utviklingen går i retning av minsket responsivitet og at den best fanges opp av en elitiseringsmodell.

På bakgrunn av det spinkle empiriske materialet er det litt overraskende at Djupsund i "Föränderlighet i partiorganisationen. En orsakssökande diskussion och empirisk illustration" (9) sier at arbeidet ikke bygger på noen utførlig gjennomgang av partistudiertradisjonen (s. 148). Med svak empiri og svak litteraturlitknytning, kan diskusjonen og spekulasjonene lett bli uinteressant. Det skjer imidlertid ikke i dette tilfelle. Djupsund har en rekke interessante synspunkter som utdypes i to arbeider med Ståhlberg (11, 15). De to forfatterne understreker de *mange* måtene de politiske partiene deltar i den politiske prosessen på. De kritiserer partiforskningen for å konsentrere seg for mye om deltakelsen i valg, og

for at studiene for ofte er synkroner heller enn diakrone. På grunn av disse egenskapene er partiforskningen dårlig i stand til å fange opp de tyngdepunktsforflyttingene som har foregått når det gjelder partienes funksjoner. Hovedkonklusjonen som kan dras fra disse studiene, er at de bygger på interessante observasjoner; de gir interessante tolkninger; og de kombinerer et stort engasjement og en frykt for utviklingen. Enkelte av arbeidene gir også interessante skisser til analysemodeller. Men utviklingen av disse skissene og den empiriske etterprøvingen gjenstår ennå.

Tilstoppingen av de institusjonaliserte kanalene mellom folk og eliter, og endringene i artikuleringstrukturene, er også tema for et skisseartet notat om alternativrørelser (18). Det er her snakk om et utkast til et analyse-skjema, og det synes umiddelbart klart at Djupsund ville tjene på å legge mer arbeid i å konsultere den etterhvert rikholdige internasjonale litteraturen om slike bevegelser.

Et arbeid som står mer isolert i Djupsunds forfatterskap, men som i siste instans dreier seg om betingelsene for demokratiets virkemåte, er en studie av "Fascismen i Finland" (17, sammen med Karvonen). Med utgangspunkt i den internasjonale fascismelitteraturen og en oversikt over høyreekstremismens historie i Finland, presenteres et empirisk materiale om fascismens massebasis. Det er oppslutningen slik den manifesterer seg i politiske valg 1929–1939 som studeres. Første del er en generell valgøkologisk studie. Andre del er en detaljert studie av ekstremtilfellene, der oppslutningen om IKL oversteg 20 %. Denne delen tar for seg betydningen av politisk kultur, omfanget av den røde terror, og religiøse forhold – spesielt da pietismens betydning.

Forfatterne er nøkterne i sin fremstilling. De er klar over begrensningene i materialet og vokter seg for å trekke vidtrekkende slutninger. Selv om resultatene ikke er entydige, mener de på enkelte punkter å kunne avkrefte tidligere tolkninger, spesielt Alapuros syn på fascismens massebasis i Finland.

*Sammenfattende* kan det sies at Djupsund har tilstrekkelig erfaring i undervisning og veiledning til et professorat. Han har deltatt i flere større forskningsprosjekter, men han har begrenset erfaring som leder av forsknings- og utredningsprosjekter. I sin vitenskapelige produksjon har han gitt viktige bidrag, særlig til kommunalforskningen. Han har vist en klar progresjon og synes å være inne i en gunstig utvikling forskningsmessig. En mengde ideer og skisser venter på oppfølging. Likevel må det sies at Djupsund har hatt en relativt kort karriere; produksjonen er fortsatt av et moderat omfang; og bortsett fra doktoravhandlingen er de analytisk best strukturerte arbeidene gjort sammen med andre.

*Daniel Tarschys* (f. 1943) avla fil. kand.-eksamen i 1963, jur. kand.-eksamen i 1965 og fil. lic.-eksamen i 1967. I 1972 tok han en Ph.D. ved Princeton University og disputerte for doktorgraden i statskunnskap ved Stockholms Universitet. Han har undervisningserfaring som amanuens i statskunnskap ved Stockholms Universitet i 1963–65, undervisningsassistent ved Princeton 1967–68, lektor ved Journalisthögskolan i Stockholm 1972, og som docent, prosjektleder, bitrådende og t.f. professor ved Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms Universitet i 1972–76. Fra 1983 har han vært e. professor i øststatsforskning ved Uppsala Universitet. Tarschys har bred erfaring fra praktisk politikk og administrasjon. Han var medlem av Riksdagen 1976–1982; statssekretær 1978–80, og han har hatt en rekke offentlige oppdrag, på det kommunale, nasjonale og internasjonale nivå. Blant disse kan nevnes at han var ordfører for forvaltningsutredningen.

Tarschys har sendt inn et trettittalls vitenskapelige arbeider (nummerert 7 til 38 i listen av vedlegg, hvorav nr. 35 ikke er sendt inn). Etter sitt empiriske nedslagsfelt kan arbeidene deles inn i sovjet-/marxismeforskning og forvaltningsforskning. Men det er her snakk om forskning som på mange måter henger sammen. Sovjet-/marxismeforskningen bidrar på viktige måter til å belyse de problemer vestlige stater, og deres forvaltning, står overfor idag. Denne delen av produksjonen vil her også bli kommentert spesielt med tanke på dens relevans for et professorat i statskunnskap, spesielt forvaltning og planlegging. Det er ingen tvil om at hovedtyngden av Tarschys' arbeider faller klart innenfor betenkingen for den stillingen han har søkt.

Et sentralt tema i sovjet-marxismeforskningen er forestillingene om *statens* forvitring og fremveksten av et selvstyrt og velorganisert *samfunn*. Doktorarbeidet "Beyond the State" (nr. 7) står her sentralt. Den tar oss med gjennom en diskusjon av førmarxistiske ideer, via Marx, Engels og Lenin, til den mer samtidige diskusjon, og spesielt forvittrings-ideenes renessanse under Krustsjov. Fremstillingen bidrar til å belyse den sovjetiske og marxistiske tankeverden, men den er også av betydning for dagens situasjon i vestlige land, hvor spørsmålene om arbeidsdelingen mellom den private og den offentlige sektor igjen er kommet på dagsordenen. De prinsipielle spørsmålene er ofte høyst relevante selv om denne litteraturen er fattig når det gjelder konkrete institusjonsløsninger for det statsløse, selvstyrte samfunn.

Tarschys tar for seg en meget omfattende litteratur på russisk, tysk, fransk, engelsk og de nordiske språk, og behandler samtidig russiske originalkilder. Metoden er idehistorisk og Tarschys gjør en utmerket innsats for å vise hvordan denne (ofte kritiserte) fremgangsmåte kan være velegnet til å lage synteser som i høy grad kan være

nyttige i studier av dagens politikk. Et stort materiale ordnes på en elegant måte. Kommentarene er innsiktsfulle, og Tarschys viker ikke unna for å trekke de store linjer i tid og rom.

Noen av de samme temaer finnes igjen i boken om "Den kommunistiska framtiden" (8). Ambisjonene er her mer beskjedne, men fremstillingen blir aldri kjedelig. Et 5-siders sluttkapitel om "Utopiens premisser" gir relevante synspunkter på metodespørsmålene. "The Reform of the Sport Administration" (22) er et interessant case, selv om det bygger på et spinkelt materiale. Fremstillingen, som knytter an til et reorganiseringsforsøk med tanke på vitalisering av samfunnsorganisasjoner, bryter med vestlige stereotyper om et sovjetisk organisasjonsmønster preget av klare, hierarkiske kommando og kontrollinjer.

Et annet hovedarbeide innen sovjet-/marxismeforskningen er "Sovjetunionens politiska problem 1950, 1960, 1970" (nr. 9, også utkommet på engelsk, nr. 10), hvor materialet utgjøres av lederartikler i Pravda. Det brukes til å analysere sovjet-ledelsens problemoppfatninger, deres virkemiddel-tenkning og deres forsøk på å mobilisere grupper, organisasjoner og institusjoner for å løse presserende problem. Lederartiklene ses altså som agendabygging og som signal til kadre og samfunn forøvrig. Tarschys har brukt EDB-teknikk i ordningen og analyseringen av data – en teknikk som tillater en interessant kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ analyse.

Også dette arbeidet er preget av det som er Tarschys' kjennetegn: evne til å trekke store linjer, finne kategorier som ordner materialet på enkle og elegante måter, og evne til å trekke inn litteratur fra svært ulike deler av statsvitenskapen. Tarschys går grundig til verks i diskusjonen av materialets utsagnskraft – i hvilken grad lederartiklene i Pravda virkelig sier noe om sovjetledernes agenda. Likevel hjelper han ikke leseren til å forstå visse trekk ved materialet, som at ledernes antall og lengde er vesentlig mindre i 1960 enn i de to andre årene (s. 98). For en ikke-ekspert på sovjetiske forhold er det uklart om, og i hvilken grad, en eventuell pluralisme ville få komme til orde i Pravda (slik at pluralisme-modellen som settes opp, har en fair sjanse). Tarschys antyder også at Pravda er *en* av flere kanaler ledelsen bruker for å sende signaler. Men hva kjennetegner de signaler som sendes/ikke sendes via Pravda?

Av generell interesse er det at Tarschys beskriver politikken som en slags appell-instans. Samfunnets og politikken problem- og konfliktløsningsevne er komplementære. Politikken tar seg av de problemer og konflikter andre samfunnsinstitusjoner ikke klarer å hanske med. Agendaen blir forskjellige i vest og øst, bl. a. fordi de ulike samfunnsystemene er egnet til å løse ulike problemer. Og når den offentlige sektor vokser og over-

belastes i moderne velferdsstater, blir dette et tegn på at den samfunnmessige problem- og konfliktløsningsevnen er synkende (s. 228). Jeg trekker frem dette eksemplet for å illustrere at Tarschys studie av Pravda-lederne i høy grad sier noe om politikk og administrasjon ut over hva den måtte si om sovjetiske forhold. Tarschys viser ofte en beundringsverdig evne til å fange det almenngyldige.

Et par mindre arbeider om det svenske kommunistpartiet (23) og den skandinaviske venstresiden (24) viser først og fremst Tarschys' evne til en populær og grei fremstilling, men har ellers begrenset meriterende verdi.

Tarschys forvaltningsforskning kan også ordnes omkring spørsmål knyttet til forholdet mellom stat og samfunn, den offentlige og den private sektoren. Særlig er Tarschys opptatt av den offentlige sektorens vekst – betingelser for denne veksten og effekter av den. Og etter hvert har betingelsene for *demping* av veksten og mulighetene for omprøving, omprioritering og omstilling fått en stadig mer sentral plass i hans forfatterskap.

Den offentlige sektorens vekst betegnes som "en av de mest omvålvande samhällsprocesserna i vår tid" i boken "Petita. Hur svenska myndigheter argumenterar för högre anslag" (nr. 13, sammen med Maud Eduards, s. 8). Forfatterne tar her for seg *en* potensiell kilde til veksten i den offentlige sektoren, embetsverket selv. Bokens empiriske materiale omfatter alle petita fra alle myndigheter innen to sektorer i årene 1910–11, 1930–31, 1950–51 og 1970–71, slik at det blir mulig å fange opp langsiktige endringsprosesser. Boken gir en interessant ordning av argumentstyper, men den kanskje viktigste observasjonen er at det mellom 1950 og 1970 fant sted en fundamental endring i argumentasjonstyper. Etter at argumentasjonstypene hadde vist stor stabilitet siden 1910, fikk en rasjonalistisk tenkemåte, en mål-middeltenkning med klare innslag av bedriftsøkonomiske synspunkter, et sterkt innpass. Det er selve "statshushållningsdoktrinen" som endres. Her kan det imidlertid stilles spørsmålstegn ved om det er forvaltningens etikk og normer som kartlegges via petitamaterialet. Hvis argumentasjonen bygger mer på hvilke argumenter man tror vil slå gjennom, enn på hva man selv egentlig mener, *kan* det her være snakk om en generell endring i politisk kultur og ikke primært en endring i byråkratisk kultur.

En annen viktig observasjon er embetsverkets økende betydning – i konkurranse med partier og interesseorganisasjoner – når det gjelder å fange opp og formidle behov i samfunnet. Og, endelig, har boken et interessant resonnement (s. 91) om hvordan klare mål, planer og prinsippprogrammer fra politiske myndigheter ikke nødvendigvis øker graden av styring. I stedet åpner disse for

strategisk adferd fra verkenes side, som ut fra overlegen informasjon kan argumentere ved hjelp av disse målene. Boken er på mange måter enkel. Men samtidig er den et pionerarbeid som gir et inntak til noen av de mest sentrale spørsmål i statsvitenskapen idag.

Det mest ambisiøse forsøk på å skape teoretisk orden i litteraturen om veksten i den offentlige sektoren, er artikkelen "The Growth of Public Expenditures: Nine Modes of Explanation" (16, se også 26)). Her ordner Tarschys litteraturen i en nifelts-tabell. Langs den ene aksens skilles det mellom et konsument-, et finansierings- og et produsent-perspektiv. Langs den andre aksens skilles det mellom det sosio-økonomiske, det ideologisk-kognitive og det politisk-institusjonelle nivå. Dette er et arbeid av høy kvalitet og det er da også gått inn som en standardreferanse i den internasjonale litteraturen. Noe av det samme perspektivet – at interessestrukturen rundt offentlige beslutninger preges av hvordan offentlige tjenester produseres, finansieres og konsumeres – finnes i "Den politiska triangeln: En modell för policy-analys". Dette generaliseringsforsøket må imidlertid betegnes som foreløbig og skisseartet.

I "Den offentliga revolutionen" (nr. 13) rettes søkelyset mot *effektene* av den voksende offentlige sektoren. Den offentlige sektoren har ikke bare økt i volum. Det har foregått kvalitative endringer – på linje med den industrielle revolusjonen – som på grunnleggende måter berører det enkelt samfunnsmedlem. Hvordan påvirkes så demokratiets virkemåte av disse nye vilkårene? Boken består av tre ikke særlig tett sammenknyttede deler. Den første presenterer tre ulike perspektiver på den offentlige sektoren. Den andre beskriver ekspansjonen langs seks dimensjoner: sysselsettingen, inntektene, utgiftene, apparatet, arbeidsoppgavene og aktørene. Den siste delen fokuserer så på "Demokratiets nye problem". Boken har mange gode egenskaper. Den tar opp viktige problem, behandler en lang tidsperiode, drar inn interessant litteratur og den er enkel og gir god oversikt. Fremstillingen blir likevel ofte stikkordspreget. Kanskje gjelder det særlig i siste kapitlet hvor grunnleggende og kompliserte spørsmål om forholdet mellom folk og representanter, og representanter og embetsverk tas opp.

Boken er et ledd i prosjektet "Medborgarna, politikerna och den offentlige sektoren", og dette er spørsmål som også belyses i en artikkelsamling Tarschys har redigert (11), i en diskusjon av "produsentenes" sentrale plass i langtidspanleggingen (20), i en juridisk preget begrepsdiskusjon om offentlighetsprinsippet (19), og i en analyse av de forvaltningsteoretiske og historiske forutsetningene for de ansattes medbestemmelse (21, med Hans Meijer). Regjeringens evne til å styre forvaltningen diskuteres i detalj i utredningen "Politisk styr-

ning – administrativ selvstændighet", som Tarschys oppgir at han i hovedsak har skrevet selv. Dette er en grundig gjennomgang av dilemmaet styring-autonomi både ut fra et juridisk synspunkt og ut fra hvordan forholdet faktisk virker. Fremstillingen preges av at det er en utredning og ikke en akademisk rapport. De teoretiske ambisjonene er begrensede, men fremstillingen vitner om innsikt, overblikk og sans for sentrale spørsmål.

Hva kan så det offentlige gjøre med utgiftsstigningen? Tarschys har vært en av de ledende deltakerne, også internasjonalt, i debatten om dette spørsmålet. Det forhindrer imidlertid ikke at de fleste arbeidene på dette feltet er diagnostiserende eller opptatt av alternative praktiske fremgangsmåter. De teoretiske aspektene blir gjerne skisseartige.

Det nye i dagens situasjon er ikke fravær av vekst – historisk har det vært det normale – men at en stagnasjonsperiode følger en lang og sterk vekstperiode. De fleste OECD-landene lever med et stort, og økende, gap mellom utgifter og inntekter (29, 30). I en slik periode vil hverken vanlige inkrementalistiske modeller eller modeller basert på "synoptisk rasjonalisme" være adekvate. Det som trengs er "Rational Incremental Budgeting" (28), og at man går over fra kvantitative til kvalitative mål på utgiftssiden (31). Bedre enn de fleste er imidlertid Tarschys klar over at det er mange hindringer for en slik fremgangsmåte. Blant annet må omstillingsproblemene ses i lys av makt- og institusjonelle forhold.

Tarschys er generelt opptatt av forenklingsspørsmål, hvordan beslutningsgrunnlaget skal bli bedre og handlingsfriheten større. Dels dreier det seg her om utredninger (15, 17, 36, 37, 38), dels om kortere faglige bidrag (32, 33, 34). Tarschys har også gitt interessante kommentarer til fluktuasjonene i etterspørselen etter kunnskap og policy-analyse (27). I et Hirschman-inspirert, men noe hastverkspreget, paper (25) argumenterer Tarschys for at organisasjonsformer legger føringer på hvilke strategier offentlige organisasjoner kan følge. Kollegiale, eller rådspregede, former preget av en pluralistisk interessestruktur vil reagere annerledes enn pyramideformede (hierarkiske) former på "overload". De vil blant annet gi ulike insentiver for vekst og rasjonalisering som strategier.

Hovedinntrykket er at Tarschys har et bredt erfaringsgrunnlag, god innsikt og oversikt, og mange ideer om de teoretiske problemene man står overfor på dette feltet, men at det fortsatt gjenstår et betydelig arbeid før man kan snakke om en teoretisk avklaring. Det er snakk om et felt hvor det idag hverken finnes gode praktiske eller teoretiske løsninger.

*Sammenfattende* kan det sies at Tarschys har tilstrekkelig erfaring i undervisning og veiledning til et professorat. Han står meget sterkt når det gjelder å lede forskningsprosjekt og utredninger. Hans forfatterskap har stor bredde og er av meget høy kvalitet. Han har en egen evne til å identifisere spennende problemstillinger, til å trekke ut prinsipielle synspunkter, sette enkeltobservasjoner i en større kontekst, og til å gi en enkel og elegant fremstilling av et komplekst saksforhold. Tarschys' orientering er internasjonal. Hans faktiske kunnskaper spenner over mange og ulike politisk-administrative systemer. Han er belest i den teoretiske litteraturen innen mange statsvitenskapelige underdisipliner og på mange språk. Og han henvender seg i sine hovedarbeider til et internasjonalt publikum. Når det gjelder den offentlige sektorens vekst, og eventuelle nedskjæring, mangler det et syntetiserende arbeid. Men Tarschys har allerede levert viktige bidrag til en mulig syntese, og han burde ha særlige forutsetninger for å foreta en slik analyse.

*Björn Wittrock* (f. 1945) ble fil. kand. i 1967, fil. mag i 1968 og fil. dr. i 1974 i statskunnskap ved Stockholms Universitet. Han har vært timelærer ved Socialhøgskolan i Stockholm og Stockholms Universitet. I 1975–79 var han e.o. forskningsassistent og fra 1980 e.o. docent i statskunnskap ved Stockholms Universitet. En termin fungerte han som t.f. professor. Wittrock har hatt et bredt engasjement som forskningsleder og som ekspert både i svensk og internasjonal sammenheng. Han har i kortere perioder arbeidet ved tre ulike amerikanske universiteter.

Wittrock har sendt inn nærmere 40 arbeider. To grupper skiller seg relativt klart ut: partiforskning og vitenskapsteori. De øvrige overlapper i betydelig grad. De er alle opptatt av offentlige planleggings- og beslutningsprosesser. En undergruppe reiser spørsmålet om langsiktige og overgripende planleggings- og beslutningsprosesser i det hele tatt er mulig. Her diskuteres de mange dilemmaer slik aktivitet fører med seg, mulige fremgangsmåter, og hvordan oppfatningene om planlegging og styring har endret seg i de vestlige landene siden 1960-tallet. En annen undergruppe fokuserer spesielt på kunnskapsgrunnlaget for slike prosesser, og en tredje tar for seg spesielle policy-områder. Wittrock har her konsentrert seg om forsknings-, undervisnings- og energipolitikk; områder som ofte overlapper. Hovedtyngden av Wittrocks arbeider er uten tvil klart innenfor "forvaltning og planlegging".

Wittrocks første arbeider – fra begynnelsen av 1970-tallet – er preget av et aktivt forhold til temaer som da sto sentralt i den faglige debatten: grunnlagsproblemer

og vitenskapsteori. Disse arbeidene (artiklene 18, 20, 25, 27, 30, 31, 32) vitner om bred lesning både innen anglo-saksisk og kontinental litteratur. De fleste arbeidene er korte – bare i ett tilfelle mer enn fem sider. Men de vitner om oversikt og selvstendighet.

Interessen for grunnlagsproblemene finnes igjen i Wittrocks første store teoretisk-empiriske arbeid, doktoravhandlingen (bok 7, også artikkel 33). Sammen med tre andre forfattere tar Wittrock her for seg partienes propaganda i fire valgkamper i perioden 1960–1966. Avhandlingen er et stortilt forsøk på å konfrontere en rasjonelt orientert teori om politisk virksomhet, og spesielt om partienes adferd, med et omfattende empirisk materiale om de svenske partienes handlingsmønster. Det teoretiske utgangspunktet er at partienes fundamentale mål er å vinne posisjoner som gir maksimal innflytelse. Fra det avledes en rekke implikasjoner, for eksempel at partiene vil sette inn sin propaganda der sjansene for gevinst er størst, og at de derfor vil være spesielt interessert i ustabile velgere. Som et ledd i dette arbeidet utvikles det en avansert teknikk for innholdsanalyse til å kode de ca. 40 000 utsagnene med.

Wittrock har skrevet to av kapitlene (2, 9) og han er medforfatter av et kapittel og sammenfatningen. Kapittel 2 presenterer bokens oppbygging og metodologiske forutsetninger og Wittrock drar her nytte av sin bakgrunn i logikk og vitenskapsteori. Kapittel 9 tar spesielt for seg partipropagandaen i forhold til de rörlige velgerne, og kapittel 7 diskuterer teknikken for innholdsanalysen (cfr. også 33). Dette arbeidet er på mange måter eksemplarisk med sin eksplisitte diskusjon av forholdet mellom grunnlagsproblemer, teoridannelse, teknikker og empiri, og det er klart meriterende.

I boken om "De stora programmets tid" (bok 3, med Stefan Lindström) smelter Wittrock sammen tre av sine hovedinteresser: de generelle betingelsene for overgripende og langsiktig planlegging, kunnskapens rolle i offentlig politikk, og interessen for forsknings- og energipolitikk. Boken er en analyse av den "radikale rasjonalismen" på 1960 og 1970-tallet, med dens tiltro til vitenskapelig analyse og store, samordnede offentlige handlingsprogrammer for å fremme rasjonalitet og effektivitet. Empirien hentes fra det sivile energiforskningsprogrammet – et program som var basert på tiltro til systemtankegang, planlegging, analyse og evaluering. Som Wittrock sier (s. 16): Opplegget og planleggingen var i stor grad som hentet ut fra en håndbok i rasjonalistisk system- og policyanalyse.

Historien Wittrock forteller er ikke overraskende. Den "radikale rasjonalismen" kan ikke forklare energiforskningsprogrammets tilkomst, gjennomføring eller effekter (s. 163). En av hovedgrunnene er at det forut-

setter et samfunn basert på et hierarkisk kontroll- og reguleringssystem, mens det må virke i et pluralistisk samfunn. Wittrock er opptatt av hvordan sammenflytende, uformelle nettverk preget policy-prosessene. Dette mangfoldet ses ikke som en beklagelig, forstyrrende faktor, men som en nødvendig betingelse for at den offentlige politikken skal kunne utformes og gjennomføres raskt, uten "planleggingskatastrofer" (s. 165). Mot de store programmene radikale rasjonalisme og forestillinger om en sentral planlegger og aktør, setter Wittrock opp en pluralistisk rasjonalisme og et mangfold av rasjonelle aktører.

Dette er en empirisk studie av høy relevans og kvalitet. Den viser på en utmerket måte svakhetene ved en planleggings- og beslutningsmodell som langt på vei har et kulturelt hegemoni. Det er likevel ikke klart hvor den "pluralistiske rasjonalismen" fører hen. Foreløpig er det snakk om en modell man bare kan ane konturene av. Det er også en svakhet at forholdet mellom teori og empiri ofte er mer implisitt enn eksplisitt, og at fremstillingen i lange sekvenser er rent kronologisk heller enn teoretisk-systematisk.

Noen av de samme egenskapene finnes igjen i et annet arbeid sammen med Stefan Lindström: "Policy Making and Policy Breaking (artikkel 11) som tar for seg Sveriges forsøk på å redusere avhengigheten av utenlandske energitilførsler, og som er en forløper for boken om de store programmene. Mange interessante observasjoner presenteres. Kommentarene bygger på betydelig innsikt. Avvikene fra de etablerte, rasjonelle styrings- og planleggingsmodellene er entydige. Men det lykkes likevel ikke helt å flette observasjoner og kommentarer sammen i et alternativt helhetssyn.

På tilsvarende måte viser "Implementation Beyond Hierarchy: Swedish Energy Research Policy" (artikkel 12, sammen med Stefan Lindström og Kent Zetterberg), som bygger på empiri fra det svenske energiforskningsprogrammet, en rekke problemer med de etablerte perspektivene i implementeringsforskningen: "bottom up" og "top down". Forfatterne argumenterer for betydningen av uformelt koordinerte (ikke-hierarkiske) nettverk av organisasjoner uten felles målsletning, og for at disse nettverkene er viktige i *hele* beslutningsprosessen, ikke bare i iverksettelsesfasen. Igjen: Observasjonene er interessante. Svakheter ved de etablerte perspektiver kommer greit frem, men det er mer usikkert hva man ønsker å sette i stedet.

Rasjonalitetsproblemene har en sentral plass også i boken "Möjligheter och gränser. Framtidsstudier i politikk og planering" (bok 6), hvor temaet er forholdet mellom politiske beslutninger og langsiktige studier. Hovedtesen er at de svenske fremtidsstudiene kom til å få gjennomslag i offentlig politikk og diskusjon på en måte som

var uforutsett, og som avvek fra de forestillingene om velordnet planlegging som preget 1970-tallets diskusjon om fremtidsstudier og langsiktig planlegging. Analysen viser begrensningene i offentlig styring, og igjen understrekes betydningen av løst koblede nettverk av grupper som tildels hadde ulike interesser og løsningsforslag, og som var påvirket av internasjonale strømninger. Men det var da det oppsto *politisk strid*, og grupper som ikke tilhørte de tradisjonelle nettverkene ble aktivisert, at studiene/kunnskapen kom til anvendelse. Og da dette skjedde var det ikke Socialdemokratene (som satte prosessen igang), men Centerpartiet (i opposisjon) som tok kunnskapen i bruk.

Wittrock viser på en fascinerende måte hvordan spørsmålet om tiltroen til fornuftmessig og teknisk kompetanse og planlegging kom i skyggen av vanskelig styrbare politiske prosesser, der den offentlige politikken tilpasset seg utfallet av konflikter mellom ulike interesser (s. 161). Avslutningsvis (s. 197–200) diskuterer Wittrock implikasjonene for "den svenske modellen for offentlig politikk". Denne modellen beskriver ikke noen gylden middelvei, men ligger i *spenningsfeltet* mellom ulike grunnoppfatninger om den offentlige politikken muligheter og grenser. Den ene oppfatningen er basert på bruk av planlegging og stegvis reform. Den andre på bruk av utopier og symbolsk-ekspressiv adferd. Wittrock er kortfattet, men diskusjonen har i seg elementer som kan danne grunnlag for en mer realistisk beskrivelse av politisk liv, ikke bare i Sverige, men i alle de nordiske land. Helhetsinntrykket trekkes igjen ned av at Wittrock i liten grad diskuterer eksplisitt analyseskjema, begreper og materialets utsagnskraft, og ved at kronologien ofte blir det viktigste ordnede prinsipp. Men det er likevel ingen tvil om at boken er verdifull og klart meriterende.

De generelle styringsproblemene tas opp fra en noe annen innfallsvinkel i "Governance in Crisis and the Withering of the Welfare State: The Legacy of the Policy Sciences" (artikkel 4). Dette er en ni siders introduksjon til et særnummer av Policy Sciences hvor Wittrock var gjesteredaktør. Dette viser Wittrocks sentrale plass i internasjonale nettverk av forskere. Han dokumenterer god oversikt over hovedtradisjonene på feltet, men gjør ikke noe egentlig forsøk på en teoretisk integrasjon.

Sammenkoblingen av kunnskaper og politisk handling står sentralt hos Wittrock, og i "Science Policy and the Challenge to the Welfare State" hevder han at (de Skandinaviske) velferdsstatenes fremtid avhenger av evnen til å utnytte forskning og teknologi. Wittrock er i opposisjon til en "ingeniørmodell" hvor kunnskapstilgangen og kunnskapsbruken betraktes på et nokså mekanisk vis. Men han er også kritisk til "opplysningsmodellen", som forutsetter at kunnskap over tid vil sildre inn i policy-sentrene og dermed få en langsiktig effekt.

Opp mot disse settes en "disposisjonell" modell for kunnskapsanvendingen i offentlige planleggings- og beslutningsprosesser. Kravet er at forskerne *konkret* skal påvise mekanismene mellom kunnskapsprodusenter og brukere; under hvilke betingelser kunnskapsoverføring og anvendelse kommer i stand (artiklene 2, 3, 6, 14). Wittrock kaller sitt bidrag en skisse, og han går da heller ikke særlig langt i å spesifisere betingelsene for kunnskapsoverføring.

Interesse- og maktaspektene ved kunnskapsoverføringen og kunnskapsanvendelsen tas også opp i boken "Policy Analysis and Policy Innovation. Patterns, Problems and Potentials" (bok 5, redigert sammen med Peter R. Baehr). Wittrock har skrevet en seks siders innledning sammen med Baehr (også listet som artikkel 16) og et kapittel om "Future Studies without a Palnning Subject: The Swedish Secretariat of Future Studies (også listet som artikkel 15). På grunnlag av erfaringene med etableringen av Sekretariatet for fremtidsstudier i 1973 gis det interessante innblikk i problemene for en enhet som plasseres mellom en rekke etablerte institusjoner med ulike interesser og perspektiver. Studien viser også hvordan skjebnen til policy innovasjoner avhenger av gunstige politiske og sosiale forhold utenfor selve styringsverket (s. 147).

Boken "Methods in Future Studies: Problems and Applications" (bok 4, sammen med Brita Schwarz og Uno Svedin) fokuserer mer på metodiske problem i fremtidsforskningen. Fire alternative metoder diskuteres i forhold til svensk case-materiale. Et hovedargument er at det ikke finnes noe motsetningsforhold mellom formaliserte og mer intuitive teknikker i fremtidsforskning og planlegging. Boken er en grei innføring som bidrar til å ordne feltet. Den er åpen og udogmatisk og viser Wittrocks evne til å samarbeide på tvers av faggrenser.

I de mer sektororienterte studiene analyseres universitetenes og de høyere utdanningsinstitusjonenes problemer i perioder med stagnerende eller synkende ressurser. I en diskusjon (artikkel 5) av den britiske Leverkusen-rapporten påpeker Wittrock at man ikke må vente at politiske aktører skal se bort fra sine interesser, lojaliteter og løfter når de vurderer bruken av kunnskaper. Problemet med Leverkusen-rapporten er nettopp dens hierarkiske, top-down modell og fravær av diskusjoner om avveininger mellom ulike interesser og mål. Lignende synspunkter finnes i et arbeid om planleggingsprosessen ved University of California (artikkel 13). I en konferensrapport om høyere utdanning i Sverige (artikkel 24, med Rune Premfors), gis det en oversikt over sektorforskningen, og en diskusjon av problemene knyttet til utvikling og bruk av kunnskaper i planleggings- og policy-prosesser. Forecasting-, planleggings- og beslut-

ningsaspektene behandles i forhold til forsknings- og teknologipolitikk (9, 23), utdanningspolitikk (19) og fremtidsforskning (21). En forstudie (artikkel 26, sammen med C. J. Ljungberg og K. Zetterberg), har som siktemål å skape grunnlag for oppfølging av Energiforskningsprogrammet.

Wittrock har også levert inn to monografier ("Science as a Commodity, med M. Gibbon, og "The University Research system: The Public Policies of the Home of Scientists, med Aant Elzinga). Disse viser hans sentrale plassering i internasjonale forskernettverk, noe som i seg selv er verdifullt for den stillingen han søker. Men Wittrocks innledninger til disse bøkene, var fortsatt på et forberedende stadium da innleveringsfristen gikk ut.

*Sammenfattende* kan det sies at Wittrock har tilstrekkelig erfaring i undervisning og veiledning til et professorat. Han står meget sterkt når det gjelder å lede forskningsprosjekt og utredninger. Wittrock har en klar internasjonal orientering. Han har dokumentert omfattende kunnskaper, stor arbeidsevne og en spennende utvikling. Den vitenskapelige produksjonen er på mange måter imponerende. Likevel har han neppe helt funnet sin form. Ofte virker det som om en lyskaster blir slått på – leseren får et glimt av spennende observasjoner eller kommentarer. Men så slås lyset av igjen. De teoretiske strukturene og begrepene forblir implisitte. Fremstillingen blir kronologisk og kommenterende, noen gang kåserende. Den nitidige diskusjon av grunnlagsproblemer, metode/teknikkspørsmål, og datas utsagnskraft som finnes i doktorsavhandlingen, er oftest fraværende i de senere arbeidene. Sentrale ideer som den "disposisjonelle modellen" og den "pluralistiske rasjonalismen" befinner seg fortsatt på skissestadiet. Man kan sitte igjen med følelsen av at de mange engasjementene og dermed de mange deadlines, skaper et hastverk som gjør det vanskelig å skape den ønskelige systematikk. Det kan imidlertid ikke være tvil om at Wittrock er inne i en spennende utvikling, og at hans prognose burde være svært god.

*Avveiningen* mellom de tre søkerne byr ikke på store problemer. Det kan ikke være tvil om at Djupsund må stilles bak de to andre søkerne. Djupsund har mange interessante ideer. Han arbeider seriøst med sentrale spørsmål, men produksjonen er mer beskjeden. Og med unntak av doktoravhandlingen, er bearbeidingsnivået fortsatt høyest i fellesarbeidene med andre forskere.

Tarschys og Wittrock har en rekke fellestrekk – stor arbeidskapasitet, interesse for sentrale problemer, internasjonal orientering, store kunnskaper, god undervisningserfaring og god prognose. De er begge forankret i en lærd-humanistisk tradisjon. De benytter seg i liten grad av kvantitative metoder og statistiske analyser.



Både ut fra en vurdering av generell kompetanse i statsvitenskap og spesiell kompetanse i planlegging og forvaltning, finner jeg å måtte stille Tarschys først. Jeg bygger da på en vurdering av den vitenskapelige produksjonens bredde, originalitet og systematikk. Langs disse dimensjonene er Tarschys kommet lengst.

Min rangering blir:

1. Daniel Tarschys
2. Björn Wittrock

Jeg anbefaler følgelig Daniel Tarschys til professortet i statsvitenskap, spesielt planlegging og forvaltning.

Johan P. Olsen

Den vid Stockholms universitet ledigförklarade tjänsten som professor i statsvetenskap, särskilt planering och förvaltning har sökts av tre personer: docent Göran Djupsund, e. professor Daniel Tarschys samt docent Björn Wittrock.

Området för denna professur är alltså statsvetenskap och därtill en särskilt angiven del av ämnet. Professurer avgränsade på detta sätt kan ibland skapa problem vid tillsättningen. Osäkerhet kan råda om de vikter som bör tilldelas meritering inom ämnet generellt respektive den speciellt angivna delen. Min tolkning är att vid tillsättning av professurer av detta slag hänsyn bör tagas både till de sökandes meritering inom ämnet generellt och inom specialiteten och att meriteringen inom specialiteten därtill måste ha en inte obetydlig omfattning, minst motsvarande vad som skulle motsvara en docentkompetens inom frågavarande specialitet.

Glädjande nog har dock inte, som kommer att framgå av min granskning av de tre sökande var för sig liksom av min sammanvägning av deras meriter, några avvägningsproblem mellan det "generella" och det "speciella" uppstått i anslutning till den här aktuella professuren. Ej heller har själva ämnesbeskrivningen erbjudit några problem.

*Göran Djupsund*, födelseår framgår inte av handlingarna, avlade politices doktor examen vid Åbo Akademi 1981 och utsågs följande år till docent i statskunskap med offentlig förvaltning. Han har innehaft tjänster som forskningsassistent, han har i olika omgångar vikarierat på professur och han är sedan 1981 "överassistent" vid Åbo Akademi.

Djupsund har inlämnat till bedömning aderton vetenskapliga skrifter. Tre av dessa är till sin volym ganska omfattande: licentiatavhandlingen, doktorsavhandlingen samt ett manuskript om fascismen i Finland; detta sistnämnda manuskript har sedermera utgivits i bok-

form. Många av skrifterna ingår i serier utgivna av Åbo Akademi. Tämigen få, vilket är synd, ingår i icke-finländska tidskrifter. Det är synd såtillvida som Djupsunds produktion, även om den ännu är tämligen begränsad, är av tillfredsställande kvalitet och väl förtjänt av vid spridning. Den har sin koncentration på kommuner och kommuners planeringsproblematik men inrymmer även arbeten inom partiforskning och fascismforskning.

Licentiatavhandlingen och doktorsavhandlingen berör bägge kommunplanering och faller därmed också i hög grad inom denna professurs specialområde. Skrifterna har, även om de bägge berör kommunplanering, olika inriktning och uppläggning. Licentiatavhandlingen, *Planeringsaktivitet och planform. En studie i kommunplaners förekomst och form*, erbjuder en systematisk redogörelse för kommunplaners bakgrund, förekomst, innehåll och syften. Systematiken är väl gjord, grundlig och även rik på intressanta påpekanden om svårigheter och oförutsedda konsekvenser vid omsättning i verkligheten av 70-talets tankar om planering. Avhandlingen, *Illusioner om planering. En studie i kommunplaneringens konsekvenser*, har en högre ambitionsgrad och inrymmer svårare frågeställningar än licentiatavhandlingen. Nu är syftet att försöka värdera effekterna av kommunplanering. Djupsund arbetar mycket metodiskt; han diskuterar utförligt planeringsbegreppet och kriterier för värdering; han fixerar ett stort antal dimensioner och variabler utifrån vilka effekter skall bedömas. Kommuner med planering respektive ingen planering matchas mot varandra. De olika steg han tar i sitt forskningsarbete får en utförlig beskrivning. Någon gång kan jag tycka att framställningen blir litet omständlig och jag kan fråga mig om Djupsund till fullo, med den metod han valt, kan förklara det resultat han kommer fram till. Undersökningens resultat är att skillnaderna är vaga mellan planerande och icke-planerande kommuner efter de olika dimensioner och variabler som uppställts. Denna avhandling framstår dock i sin metodiska mognad, sin fantasifullhet och sina välavvägda och välformulerade resonemang som mycket god. Till licentiatavhandlingen ansluter sig också ett antal mindre skrifter, ofta med karaktär av förarbeten. Bland dem är skriften *Att värdera planering*.

En grupp uppsatser av Djupsund berör partiväsendet sett i relation till intresseorganisationsvärlden och förvaltningen. Dels har han själv insamlat data om antalet intresseföreträdare och förvaltningstjänstemän i finländska partiets beslutande organ, dels berör han också den motsatta trafiken i Finland, dvs politikerns och intresseorganisationsföreträdarens inplacering i ämbetsverks ledning. Partierna "byråkratiseras"; byråkratierna "korporatiseras" och "politiseras". Djupsund rör sig

här på ett mycket väsentligt, fruktbart och – trots all debatt kring denna typ av sammanflätningar i dagens samhällen – ganska utforskat område. Tyvärr är dock hans egen empiriskt inriktade forskning på detta område ännu av ganska begränsad omfattning; de primära resultaten är presenterade i uppsatsen *Förvaltning, intressegrupper och partier* samt upprepade i en mer stringent utformad uppsats i *Statsvetenskaplig Tidskrift* från år 1979. Det är vidare något svårt att helt rättvist bedöma Djupsunds eget bidrag till tänkande på detta område eftersom flera av de insända uppsatserna har hans tidigare handledare Krister Ståhlberg som medförfattare. (Någon gång händer det också, såsom i uppsatsen *Korporatisering och byråkratisering av finländsk politik*, att de två författarna glömt kvar ett "jag" i framställningen i stället för det "vi" som är regel.) Hur som helst: jag har funnit många mycket intressanta och tankeväckande resonemang i dessa uppsatser. Alldeles särskilt vill jag nämna den som kallats *Stockade kanalen. Kring kritiken av de finländska politiska partierna*. På ett utmärkt sätt fångar den upp olika tendenser i samtidens politiska liv.

Slutligen har Djupsund tillsammans med Lauri Karvonen skrivit manuskriptet *Fascismen i Finland*. Dels studeras högerns och högerextremismens valresultat under perioden 1929–1939, dels jämförs – kommunvis – valresultat med ett antal egenskaper i kommunen, dels slutligen analyseras mer i detalj ett antal kommuner, fördelade på tre olika regioner, där det högerextremistiska partiet IKL visade sig vara särskilt starkt. Regionerna är till sin struktur mycket olika. En intressant tes får ett visst stöd av materialet: ju starkare en kommun hade varit berörd av krigshändelser och terror under frihetskriget/inbördeskriget 1918 ju större tenderade stödet under 30-talet bli för högerextremism. Resonemangen i denna skrift, som Djupsund alltså skrivit tillsammans med en annan forskare vid Åbo Akademi, är omdömesgilla och försiktiga. Ett känsloladdat forskningsområde, som hitintills framför allt lockat historiker, har underkastats en traditionell statsvetenskaplig analys.

Göran Djupsund har ännu inte haft tillfälle att på något mera påtagligt sätt meritera sig genom planering och ledning av forskning. Men han har själv ingått i flera forskningsprojekt och som sagt publicerat arbeten tillsammans med andra. Han har också handlett doktorander och enligt den redogörelse som inlämnats bedrivit undervisning på olika nivåer vid Åbo Akademi. Den statsvetenskapliga institutionen vid detta universitet är jämförelsevis liten men utmärkes av påtaglig produktivitet och vitalitet. Djupsund är både präglad av denna goda forskningsmiljö och bidrar numera själv verksamt till denna miljöns fortsatta upprätthållande. Hans pro-

duktion, om ock ännu jämförelsevis begränsad, är metodiskt säker, fantasirik och i nära kontakt med intressanta politiska problemställningar.

*Daniel Tarschys*, född 1943, disputerade 1972 både vid Princeton University och vid Stockholms universitet och utsågs också samma år till docent vid detta senare universitet. Han har vikarierat på tjänst som e.o. docent och också innehaft en sådan tjänst; han har vidare vikarierat på professur och är sedan 1982 innehavare av en extra professur i öst-statsforskning vid Uppsala universitet. Under sex år har han varit ledamot av riksdagen; i ett år var han statssekreterare i statsrådsberedningen. Bland hans många offentliga uppdrag märks också både ordförandeskap och ledamotskap i olika statliga utredningar.

Tarschys produktion är omfattande. Han har inlämnat fem böcker skrivna av honom själv, en bok som han redigerat, ett flertal betänkanden från utredningar som han haft huvudansvar för samt ett stort antal artiklar. Kvaliteten i dessa skrifter är genomgående hög.

Han startade sin statsvetenskapliga forskningsverksamhet inom området idéhistoria och idéanalys. Det tyngst vägande arbetet inom detta område är hans doktorsavhandling *Beyond The State. The Future Polity in Classical and Soviet Marxism*. Här behandlas idén om statens utdöende både i ursprunglig marxistisk litteratur, i Lenins och hans samtidas skrifter liksom i efterkrigstidens sovjetiska diskussion. Frågeställningar och problemområden förefaller mig inte alltid riktigt klart specificerade och utvecklade. Ibland kan det också vara svårt, när Tarschys i sitt stora svep följer en idétraditions utveckling, att alldeles rättvist bedöma originaliteten i det han gör. Men visst är avhandlingen beundransvärd. Den bär med all tydlighet vittne om sin författares eminenta förmåga att behärska och smälta ett väldigt material, att inte förlora sig i detaljer utan hålla fast vid de stora dragen, att uttrycka sig med påfallande elegans, att med lätthet bära och utnyttja kunskaper från olika epoker, kulturer och språkområden. Ett antal mindre skrifter, bl. a. den lilla boken *Den demokratiska framtiden*, anknyter nära till avhandlingen.

I och med sin avhandling och skrifter som anknöt till den hade Tarschys också dokumenterat sig som sovjetforskare. Detta intresse för sovjetiska förhållanden avsatte en tid senare ytterligare ett värdefullt arbete, nämligen den 1978 utgivna boken *Sovjetunionens politiska problem 1950, 1960, 1970*; ett år senare utkom skriften på engelska under titeln *The Soviet Political Agenda. Problems and priorities 1950–1970*. Boken behandlar de problem som uppfördes på det sovjetiska samhället s.a.s. synliga politiska agenda under efterkrigstiden. Undersökningens uppläggning är enkel och samtidigt

mycket fruktbarande. Med hjälp av datateknik har Tarschys granskat Pravdas ledare under tre år – 1950, 1960 och 1970 – för att via de instruktioner som denna officiösa publikation i ledarform utfärdar få en bild av mönster och förskjutningar i problemområden som centrala beslutsfattare funnit motiverat att ge offentlighet åt. Tarschys empiriska resultat är mycket intressanta. Någon gång kan dock själva presentationen av allt som tagits upp i Pravdas ledare – fördelat på både sektorer, regioner och institutioner och uttryckt i frekvens och intensitetsmått – bli litet tråkigt. Denna genomgång av innehållet i Pravda föregås av en utmärkt presentation av olika skolor inom sovjetforskningen. Boken avslutas med tankeväckande slutsatser där det sprakar av träffande reflexioner kring politik och byråkrati i allmänhet liksom om sovjetiska förhållanden i synnerhet.

Tarschys erhöll sin professur i öst-statsforskning på grundval av sin avhandling och denna bok om Sovjetunionens politiska problem liksom på grundval av ett antal mindre arbeten, ämnesmässigt anknyttande till dessa två betydelsefulla arbeten. Dessa arbeten utgör självfallet också en stark meritering för en professur i statskunskap. Det senare av dem, som utformats under intryck av 70-talets stigande intresse för policy-analys, utgör därtill också en merit för en professur med specialinriktning mot planering och förvaltning. Tarschys har emellertid, förutom dessa skrifter med ett meritvärde i olika dimensioner, också en omfattande produktion som direkt placerar sig inom den här aktuella professurens specialområde. Det är en serie skrifter som berör den offentliga sektorn: dess expansion, dess sätt att fungera, dess möjligheter att bli krympt.

I en 1975 publicerad mindre skrift, *Petita. Hur svenska myndigheter argumenterar för högre anslag* (medförfattare Maud Eduards) tillämpar Tarschys i någon mån samma grepp som i boken om Sovjetunionens agenda. Uppmärksamheten koncentreras på ett fåtal år skilda från varandra av ganska långa tidsintervaller. En sextioårsperiod av petitaargumentering blir härigenom täckt. Likheter likaväl som förskjutningar och förändringar framhävs. Analysen är både skickligt gjord, lärorik och rolig. Vid ungefär samma tidpunkt som sin petitabok publicerade Tarschys en i den internationella litteraturen med rätta ofta citerad uppsats *The Growth of Public Expenditures: Nine Modes of Explanation*. Det är en utmärkt systematisering av olika teorier, inriktade att förklara de offentliga utgifternas tillväxt.

I boken *Den offentliga revolutionen* anlägges ett stort perspektiv över den offentliga sektorn och dess expansion. Olika synsätt presenteras; olika sätt att hantera denna sektor diskuteras; olika konsekvenser för demokratin av dess expansion analyseras. Tarschys plockar resonemang och data från olika håll, från tänkare, författare, forskare. Han dokumenterar igen sin förmåga

att behärska ett stort material, att systematisera, att på grundval av andras tankar och undersökningar teckna mönster. Jag är tilltalad av skrifter av detta slag. Samtidigt måste jag medge att jag någon gång kan känna mig övermätt och kanske också litet irriterad. Det är ibland litet för flott, äventyrligt och översiktligt på bekostnad av djupborrning och egen mödosam dataknådning.

I ett antal skrifter från de allra senaste åren har Tarschys behandlat problemet med att skära i offentliga utgifter. Problemet har blivit ett av 80-talets centrala och Tarschys har själv i sin politisk-administrativa verksamhet haft rika tillfällen att stifta bekantskap med denna typ av frågor; han har f. ö. också varit ordförande för den till finansdepartementet knutna Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO). En skrift som jag särskilt vill nämna i detta sammanhang är ett mycket informativt långt "papper" levererat till OECD och kallat *Curbing Public Expenditures: A Survey of Current Trends*. Olika nedskärningsmetoder presenteras; illustrationsmaterialet är hämtat både från ett flertal OECD-länder liksom också från Tarschys egna personliga erfarenheter. Uppsatsen *The Scissors Crisis in Public Finance* är en sammanpressad version av detta "papper" och publicerades i ett specialnummer av tidskriften *Policy Sciences*, redigerat av Tarschys medsökande Björn Wittrock.

Ett karakteristiskt drag i Tarschys forskning är bredd både i val av ämnen, inriktning och metoder. Ytterligare ett exempel på denna bredd, som inte redan framgått av det föregående, är att han också visat sig ha ett intresse för statsrättsliga frågor. Han har f. ö. också avlagt en juris kandidatexamen. Det bästa exemplet på hans känsla av hemhörighet också inom statsrättsliga problemområden är betänkandet *Politisk styrning – administrativ självständighet*, inlämnat som specimen. Det är visserligen ett betänkande formellt avgivet av förvaltningsutredningen i dess helhet, men i realiteten tydligen författat just av Tarschys i egenskap av utredningens ordförande. Med energi, effektivitet och stora historiska kunskaper drivs en bestämd linje i tolkningen av nu gällande regeringsform i vad gäller relationerna mellan regering och ämbetsverk.

Tarschys meriter när det gäller "planering och ledning av forskning" är i och för sig mindre imponerande än vad som gäller vetenskaplig skicklighet visad genom egen forskning. Han är dock inte helt utan erfarenheter på området. Några av hans arbeten har karaktär av lagarbeten; han har haft ledningsuppdrag inom FRN:s delegation för långsiktigmotiverad forskning. Tarschys pedagogiska meritering är hitintills begränsad i vad gäller handledning av forskarstuderande men ansenlig i vad gäller vetenskaplig undervisning. Han är en stimulerande föreläsare. Slutligen skall sägas att han väl inte heller i nämnvärd utsträckning varit sysselsatt med att utarbeta specifika läromedel men att många av hans vetenskapliga

skrifter i sin förening av klarhet och enkelhet väl lämpar sig som läromedel.

Tarschys är en av de få statsvetarna i samtidens Sverige – kanske den enda – som fortsätter att upprätthålla en för en tidigare generation av framstående statsvetare inte ovanlig mångfald av roller: att på en och samma gång både vara vetenskapsman/undervisare, journalist och politiker/administratör. Vid tillsättning av professor skall självfallet hänsyn bara tagas till verksamhet som forskare och pedagog men denna verksamhet befordras och stimuleras ofta om vederbörande också hinner med att vara aktiv inom journalistik och politik/förvaltning. Tarschys har hunnit med detta och – vad som är ännu viktigare – i stort sett förmått hålla dessa två senare roller, samtidigt som de verkat stimulerande på hans forskning och undervisning, åtskilda från denna verksamhet. I sin forskning har han dokumenterat inte bara en beundransvärd bredd i val av ämnen, metoder och perspektiv utan även en elegans i framställningen, en effektivitet i arbetet och en lyhördhet för det nya parad med ett starkt historiskt medvetande.

*Björn Wittrock*, född 1945, avlade doktorsexamen vid Stockholms universitet 1974. Han har innehaft tjänst som e.o. forskarasistent 1975–80 och tjänst som e.o. docent sedan 1980. En termin har han vikarierat som professor vid Stockholms universitet; i flera omgångar har han vistats som gästforskare/gästföreläsare vid amerikanska universitet.

Wittrock har inlämnat till bedömning sju böcker och trettiotre artiklar. Antalet ger intryck av en volymmäsigt något större vetenskaplig produktion än vad som i realiteten föreligger. Två av "böckerna" utgör blott och bart en samling oredigerade uppsatser av andra till vilka Wittrock ännu inte, vid tidpunkten för ansökningshandlingarnas inlämnande, hunnit bifoga en introducerande inledning. Flera av de 33 separata artiklar som inlämnats är vidare, såsom Wittrock också själv påpekar, i hög grad "överlappande". Några är också mycket korta. Wittrocks vetenskapliga produktion framstår emellertid fortfarande, även efter en något strängare gallring bland insända specima, som både omfattande, intressant och kvalitativt god.

I en påfallande elegant redogörelse över sin egen vetenskapliga och pedagogiska verksamhet anger Wittrock ett antal temata som präglat hans författarskap. De flesta av dessa temata faller mycket väl inom den här aktuella professurens specialområde. Min egen granskning av Wittrocks skrifter skall dock inte grupperas efter dessa temata utan efter fem sakområden: partibeteende, politisk teori, framtidsforskning, forsknings- och högskolepolitik samt energipolitik. Sakområdena glider dock i hög grad in i varandra.

Inom området partibeteende ligger Wittrocks avhandling, *Partierna inför valjarna. Svensk valpropaganda 1960–1966*. Avhandlingen är skriven tillsammans med tre andra författare och baserad på en mycket omfattande och tidskrävande genomgång av partiernas propaganda under fyra val. En ambitiös och originell teknik för kvantitativ innehållsanalys har tillämpats och för övrigt även presenterats i engelsk språkdräkt i en artikel i *Scandinavian Political Studies*. I uppläggning och utförande av detta ansträngande kollektiva avhandlingsarbete spelade Wittrock en framträdande roll. Han hade vidare ensam ansvaret för två väl avvägda och klart utformade kapitel, det ena teoretiskt inriktat, det andra empiriskt. Avhandlingen i dess helhet, liksom de delar Wittrock hade uttryckligt ansvar för, är av mycket god kvalitet.

I sin avhandling dokumenterade Wittrock både ett intresse för och stor kunnighet inom området politisk teori/vetenskapsteori. Han har för övrigt i sin grundexamen betyg, förutom i statskunskap och nationalekonomi, också i teoretisk filosofi. Detta intresse för vetenskapsteoretiska frågor har avkastat ett antal uppsatser. De är präglade av stor pedagogisk förmåga och sakkunskap; några, såsom den korta uppsatsen *Explaining Rational Political Action*, kan betecknas som direkt briljanta. Under en följd av år har Wittrock också gett en mycket högt uppskattad kurs kring vetenskapsteoretiska frågor för forskarstuderande vid den egna institutionen.

Den centrala skriften inom området framtidsforskning är boken *Möjligheter och gränser. Framtidsstudier i politik och planering*. En redogörelse lämnas för framtidsforskning som intellektuellt fenomen, för de utredningar som föregick bildandet av ett framtidsstudiesekretariat i Sverige liksom för detta sekretariats verksamhet och utveckling. Framställningen är enkel, klar och koncis; i ett antal appendixes förs mera teoretiskt präglade resonemang. Utomordentligt intressanta frågeställningar berörs och belyses: sambandet mellan forskning och politiskt beslutsfattande, tendenser till sektorisering i samhällslivet, revirbevakning i kanslihuset, spänningar i den svenska modellen för offentlig politik o.s.v. Många intelligenta och välavvägda reflexioner görs. På vissa punkter hade jag önskat att författaren inte bara en passant gjort dessa värdefulla reflexioner utan också stannat upp och borrar något djupare, t. ex. när han utvecklar sin syn på hur den "svenska modellen" fungerat. Hur som helst framstår denna bok, låt vara att formen är både traditionell och anspråkslös, som en obestridlig merit för en professur i statsvetenskap med betoning just på förvaltning och planering. Resultat och resonemang i denna bok återkommer också eller refereras till i ett flertal uppsatser som Wittrock lämnat in. En skrift med en klart egen profil inom detta område är dock

boken *Methods in Future Studies*. Den är skriven tillsammans med en fysiker och ekonom. Arbetsfördelningen mellan de tre författarna är inte angiven; till sitt innehåll faller boken kanske något vid sidan om vad som rimligen bör uppfattas vara statsvetenskap. Vad som erbjuds är en klagörande och instruktiv redogörelse för olika angreppssätt och metoder i fråga om det som kan kallas framtidsstudier. Boken har rönt ett gott internationellt mottagande.

Wittrocks engagemang i forskning kring den högre utbildningens och forskningens problem markeras av att han är ordförande för den aktiva Gruppen för högskole- och forskningspolitiska studier vid den statsvetenskapliga institutionen i Stockholm liksom att han i flera omgångar varit knuten som gästforskare till Center for the Study of Higher Education vid universitetet i Berkeley. Jag har haft rika tillfällen att konstatera att Wittrock är en mycket uppskattad medlem av ett internationellt nätverk av forskare som analyserar detta politikområde. Artiklar av Wittrock själv har publicerats i tidskrifter som *Higher Education*, *The International Journal of Higher Education and Educational Planning* och *European Journal of Education*. Särskilt två av dessa artiklar bör nämnas: en där han gör en inträngande analys och kritik av den engelska "Leverhulme study into the future of higher education", en annan där han kunnigt och säkert presenterar planeringsverksamheten inom University of California och även jämför denna verksamhet med förhållandena i Sverige. En uppsats kring skandinavisk forskningspolitik i ett specialnummer av *West European Politics* om Skandinavien är även värd att nämnas även om den i så måtto utgör en besvikelse som uppmärksamheten framför allt är koncentrerad på Sverige medan de andra nordiska länderna berörs mer i förbigående.

Inom energipolitikens område är Wittrocks viktigaste arbete hans nyligen utkomna bok *De stora programmets tid – forskning och energi i svensk politik*; boken har som medförfattare en forskarstuderande – Stefan Lindström – handledt av Wittrock. Boken hade föregåtts av ett flertal informativa och välvägdade uppsatser kring energipolitik och forskning kring energi. I denna bok knyter Wittrock samman temata från sin tidigare forskning: utformning av FoU, relationer mellan FoU och politiskt beslutsfattande, 60-talets planeringsfilosofi och tro på s. k. rationella modeller, svårigheterna att styra dagens välfärdssamhällen. Hans tidigare uttalade skepsis att forma en verklighet efter långsiktiga planer, mål/medelhierarkier, konsekvensuträkningar o.s.v. får en utmärkt illustration genom denna analys av Sveriges energipolitik och av FoU-verksamheten knuten till detta politikområde. Wittrock befinner sig i sin policy-analys vid en internationell forskningsfront; han utnyttjar och vidareutvecklar dagens senaste rön och betraktelsesätt på

detta område. Nu, som i tidigare skrifter av honom, görs en serie intelligenta reflexioner men också nu, liksom inför hans tidigare bok om framtidsforskning, skulle jag gärna ha velat att han inte så snabbt glider över det väsentliga han har att säga. Vidare hade jag gärna sett att Wittrock något mer precist presenterat de teoretiska förutsättningarna för sin undersökning – hans stora förmåga att göra sådant visades ju i doktorsavhandlingen – utan att han för den skull skulle ha behövt hemfalla till de överdrivet omständliga metodutläggningar som ofta tynger ner dagens statsvetenskapliga arbeten. Ibland är framställningen också överraskande deskriptiv. Ej heller hade det skadat om Wittrock mer utförligt hade utvecklat de alternativa modeller för bedrivande av forskningspolitik som han antyder. Men naturligtvis är också denna bok, liksom den om framtidsforskning, en obestridlig merit i sin kombination av lätt, nästan självfallen, klarhet och välvägd klokhet.

Wittrock har visat goda förutsättningar för innehav av professor inte bara genom egen forskning utan även genom planering och ledning av forskning. Han har sålunda stått i spetsen för flera forskningsprojekt; han tillhör olika internationella forskargrupper; han har ombetts utvärdera forskning och delta i organisationen av olika forskningskonferenser; han har också ombetts redigera flera böcker bland dem en som redigerats tillsammans med holländaren Peter R. Baehr och som bär titeln *Policy Analysis and Policy Innovation. Patterns, Problems and Potentials*. I allt detta har han visat en osedvanlig effektivitet, omdömesgillhet och förmåga till fruktbart samarbete. Också som pedagog är Wittrock framstående. Han är en uppskattad lärare och han har även på senare år inom ramen för sin docenttjänst handlett ett antal doktorander.

Wittrocks internationella kontakter är, såsom redan flera gånger understrukits, synnerligen täta. Han står inom sina olika specialområden i ofta nära kontakt med de internationellt ledande forskarna på dessa områden; han är ständigt inbjuden att delta i olika internationella konferenser. Det har bidragit till att han, samtidigt som han också är mycket beläst, i osedvanligt hög grad förmår hålla sig à jour med vad som händer inom många av statskunskapens delområden. Det är glädjande för svensk statskunskap att några av dess utövare har dessa täta och nära internationella kontakter.

Det bör dock tilläggas att dessa täta internationella kontakter också har sitt pris. Wittrock, liksom andra forskare som lever ett sådant liv, tvingas ofta att skriva konferenspapper som väl mycket upprepar resonemang från tidigare papper eller böcker. Tiden räcker inte till för ny emperi och nya grepp. Jag hoppas därför att Wittrock småningom skall lära sig att något hårdare än hitintills värja sig inför alla, internationellt men även

nationellt, som vill utnyttja hans stora kapacitet just som deltagare i ett intelligent vetenskapligt samtal.

Wittrock förenar i sin forskarpersonlighet en bred humanistisk-samhällsvetenskaplig bildning med metodisk medvetenhet och tekniskt kunnande. Denna unika kombination har också präglat flera av de skrifter som han lämnat in för bedömning. Jag tror dock att denna kombination, parallellt med stigande självkänsla och djärvhet, framdeles ännu mer skall komma att forma hans produktion. Just nu befinner han sig i sin forskning och sin forskningsledningsverksamhet inne i en sjudande utveckling. Han har stora förutsättningar, alldeles särskilt om han något mer än hinintills har kraft att avskärma sig, att prestera mycket betydelsefulla statsvetenskapliga arbeten. Redan nu, det skall till slut ännu en gång understrykas, har han dock en fullgod meritering både för en professur i statsvetenskap generellt och för en professur med inriktning mot förvaltning och planering.

Det har varit en glädje att vara sakkunnig vid tillsättning av denna professur i statsvetenskap, med profilering mot offentlig förvaltning. Alla de sökande har visat sig ha – även om volymen dem emellan är olika – kvalitativt tillfredsställande och problemmässigt angelägen forskning inom detta specialområde samtidigt som de också generellt sett visar sig vara goda statsvetare. Ett överraskande länge försummat delområde inom statsvetenskapen är numera föremål för värdefull bearbetning. Det finns ju också, vid sidan om dem som anmält sig som sökande till denna professur, ytterligare ett antal goda förvaltningsforskare i landet.

Tarschys och Wittrocks produktion och övriga verksamhet känner jag väl sedan länge. Bägge har disputerat och tjänstgjort på samma institution som jag själv. Djupsund däremot är för mig en ny, men angenäm, bekantskap. Jag upprepar att Djupsunds produktion förefaller mig vara av god kvalitet, metodiskt säker och fantasirik. Inför den här aktuella professuren måste han dock ställas klart efter Tarschys och Wittrock, både med hänsyn tagen till produktionens nuvarande omfattning, dess ännu så länge ganska smala inriktning samt även med hänsyn till andra i sammanhanget relevanta befordringsgrunder.

Tarschys och Wittrock upplever jag bägge som framstående forskare låt vara att de var och en har skrifter som jag har vissa reservationer inför. De är i många avseenden också ganska lika. De är bägge påtagligt humanistiskt-samhällsvetenskapligt allmänbildande. De har bägge en teoretisk-metodisk bredd i sin forskning. De rör sig med lätthet i internationell miljö och är hemmastadda i olika språkområden med värdefulla konsekvenser för deras egen statsvetenskapliga orientering;

de är sålunda, glädjande nog, inte bara, som de flesta av dagens statsvetare, förankrade i anglosaxisk statskunskap utan känner också väl till kontinentaleuropeisk forskning. De isolerar sig inte heller i sina respektive studerkammare. Tarschys har varit aktiv både journalistiskt och framförallt politiskt-administrativt; Wittrock har varit aktiv forskningsorganisatoriskt både internationellt och nationellt. Båda skriver påfallande bra och klart. Båda är slutligen intellektuellt mycket rörliga och vakna.

Det är tyvärr min skyldighet att göra en prioritering mellan de två. Wittrock har ett visst försteg framför Tarschys i fråga om planering och ledning av forskning; han har vidare ett försteg, även om det är knappt, i fråga om pedagogisk skicklighet med tanke på att han under senare år, när Tarschys åtnjutit tjänstledighet på grund av sina offentliga uppdrag, både handlett forskarstudierande och bedrivit en ganska omfattande vetenskaplig undervisning. Tarschys däremot har ett försteg framom Wittrock ifråga om vetenskaplig skicklighet visad genom egen forskning. Detta försteg är större än Wittrocks sammantagna i fråga om planering och ledning av forskning och ifråga om pedagogisk skicklighet. Försteget bottenar till en del i att Tarschys produktion har en något större bredd och präglas av en något större originalitet än Wittrocks. Framför allt bottenar dock detta försteg i det enkla förhållandet att Tarschys hunnit producera mer, både i fråga om monografier och substantiella artiklar.

Jag ber att få föreslå att Daniel Tarschys och Björn Wittrock måtte uppställas i följande ordning för innehav av den ledigförklarade tjänsten som professor i statsvetenskap, särskilt planering och förvaltning:

1. Daniel Tarschys
2. Björn Wittrock

*Olof Ruin*

## **Finlands utrikespolitik under Kekkonen: VSB-pakten och neutraliteten**

### *1. Finsk diplomati*

För dem som sysslat något med finländsk politik är det en truism att Finlands utrikespolitiska läge varit och alltfört är mera utsatt än vårt eget. Så har det varit under landets historia som en del av Sverige och så har det varit under den nu sextiosjuåriga republikens tid. Geografin är intet att göra åt, brukade Paasikivi säga, Finland var nu en gång granne med ett stort och mäktigt land. Under den svenska tiden ledde dessa förhållanden till ständiga krig, som många finländare av inte särskilt svårförståeli-